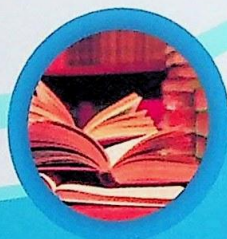

Z.F. Sharopova, M.A. Zuparov
M.S. Mamiyev, A.N. Allayarov

MAXSUS FANLARNI O'QITISH METODIKASI

O'quv qo'llanma

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
QISHLOQ XO‘JALIGI VAZIRLIGI**

TOSHKENT DAVLAT AGRAR UNIVERSITETI

**Z.F. Sharopova, M.A. Zuparov
M.S. Mamiyev, A.N. Allayarov**

MAXSUS FANLARNI O‘QITISH MEDOTIKASI

(magistratura talabalari uchun o‘quv qo‘llanma)

Toshkent – 2021
“Shafolat Nur Fayz”
2021

UO'K: 37.091.33(075)

KBK 74.202ya73

Z 94

Z.F. Sharopova, M.A. Zuparov, M.S. Mamiyev, A.N. Allayarov
Maxsus fanlarni o'qitish medotikasi [Matn] : o'quv qo'llanma /
Z.F. Sharopova, M.A. Zuparov, M.S. Mamiyev, A.N. Allayarov.-
Toshkent: "Shafoat Nur Fayz", 2021.-96 b.

«**Maxsus fanlarni o'qitish medotikasi**» fanidan o'quv qo'llanma namunaviy dastur asosida yozilgan bo'lib, ushbu fanga tegishli asosiy tushuncha va ma'lumotlar qisqacha bayon etilgan.

Ushbu o'quv qo'llanma ta'lim tizimida zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish, o'quv jarayonida treninglar, yakka tartibda, juftlikda, kichik guruhlar va jamoada ishlashni tashkil qilgan holda ilg'or ta'lim metodlarini amaliyotga joriy qilish hamda pedagogik jarayonga yangicha yondashuv masalalariga bag'ishlangan. O'quv qo'llanma materiallarida o'qituvchilarda global tafakkur, kompetentlik, professionallikni shakllantirish, nazariy va amaliy mashg'ulotlar, mustaqil ta'lim turlari bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalarni rivojlantirish, ulardan o'z pedagogik faoliyatlarida samarali foydalanishlarini ta'minlash ko'zda tutilgan.

Taqrizchilar:

Sh.T.Xalikova	ToshDAU Jismoniy tarbiya va sport kafedrası, dotsenti
T.Sh.Mirzaev	O'zR FA Mikrobiologiya instituti, katta ilmiy xodimi

ISBN 978-9943-7603-0-1

© Z.F. Sharopova va boshq., 2021.

© «Shafoat nur fayz», 2021

Mundarija

1. Maxsus fanlarni o'qitish metodikasi faniga kirish.....	4
2. Ta'lim texnologiyasi va uning xususiyatlari.....	8
3. An'anaviy va noan'anaviy ta'lim texnologiyalarining mazmuni va metodikasi xususiyatlari.....	14
4. Auditoriya-dars shaklida olib boriladigan mashgulotlar.....	17
5. An'anaviy ta'limni zamonaviy ta'lim texnologiyalariga asoslangan ta'limdan farqi.....	21
6. Ta'limning noan'anaviy usullari.....	28
7. Ta'lim texnologiyalarning ilmiy asoslari.....	34
8. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalarining turlari.....	37
9. Rivojlantiruvchi ta'limning maqsad va vazifalari.....	41
10. Talabalar tanqidiy fikrini rivojlantirishda interfaol metodlarning o'rni.....	45
11. Modulli o'qitish texnologiyasi.....	48
12. Modulli-kredit texnologiyasi.....	51
13. Masofali o'qitish texnologiyalari.....	57
14. Masofaviy ta'lim jarayonida qo'llaniladigan vositalar.....	69
15. Mahorat darslari.....	74
Glossariy.....	79
Foydalanilgan adabiyotlar.....	90

1. Maxsus fanlarni o'qitish metodikasi faniga kirish

Kadrlar tayyorlash milliy modeli jamiyat, davlat va oila oldida o'z javobgarligini his etadigan har tomonlama rivojlangan barkamol shaxsni tarbiyalashni asosiy maqsad qilib qo'ydi. Demak, kadrlar tayyorlash milliy modeli ta'lim va tarbiya sohasidagi davlat ijtimoiy buyurtmasini ifodalaydi. Faqat davlat ijtimoiy buyurtmasigina ta'lim va tarbiyaning aniq maqsad va vazifalarini belgilab beradi yoki oliy ta'lim uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalarning mavjudlik shartlarini kafolatlaydi.

Shuni alohida ta'kidlash kerakki, pedagogik tizimga uzluksiz ravishda ijtimoiy buyurtma o'z ta'sirini ko'rsatadi va ta'lim-tarbiya maqsadini umumiy holda belgilab beradi. Maqsad esa zamonaviy pedagogik texnologiyalarning bosh bo'g'ini hisoblanib, u pedagogik tizimning qolgan elementlarini o'z vaqtida yangilash zaruriyatini keltirib chiqaradi.

Maxsus fanlarni o'qitish metodikasi fanining predmeti o'qitish jarayoning sifat va samaradorligini ta'minlaydigan kasbiy texnologiya va interfaol o'qitish usullari yuzasidan tayanch bilimlar berishga mo'ljallangan bo'lib, oliy ta'lim sohasida muhim o'rniga ega. Uni o'rganish kasbiy va umumilmiy salohiyatning mustahkamlanishiga yordam beradi va bo'lajak pedagoglarni ta'lim texnologiya-larining konseptual asoslari bilan tanishtiradi hamda qishloq xo'jalik fanlarni o'qitish jarayonida ta'lim texnologiyalaridan foydalanish yo'llarini o'rgatadi.

Fanning asosiy maqsadi - bo'lajak mutaxassislarni «Ta'lim to'g'risida»gi qonun, «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»da belgilangan vazifalar zamonaviy ta'lim texnologiyalar va ularni o'quv-tarbiya jarayonida qo'llash, zamonaviy pedagogik texnologiyalarning o'quv-tarbiya jarayonidagi o'rnini, ulardan foydalanish, shuningdek, innovatsion ta'lim texnologiyalar va shu kabi boshqa ta'lim texnologiyalar ham-

da ularni o'quv-tarbiya jarayonida qo'llashning nazariy va amaliy bilimlarni shakllantirishdan iborat.

Fanning vazifasi - uni o'rganuvchilarga: ta'lim texnologiyalarining shakllanishi va uning zamonaviy tuzilmasi; an'anaviy va noan'anaviy ta'lim texnologiyalarining o'ziga xos xususiyatlari; ta'limning fanga va shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalari; didaktik o'yinli texnologiyalar; rivojlantiruvchi va tanqidiy fikrlashni shakllantiruvchi ta'lim texnologiyalari; modulli o'qitish texnologiyasi; masofaviy o'qitish texnologiyasi; o'quv jarayonini tashkil etish texnologiyalari bo'yicha xalqaro integratsiya; tarbiya jarayonini texnologiyalashtirish; o'qituvchining muloqot madaniyati va pedagogik texnikasi; zamonaviy ta'lim tizimi va texnologiyalarining muammolari bo'yicha nazariy-amaliy bilimlarni uzviylik va uzluksizlikda o'rgatishdan iborat.

Hozirgi paytda barcha pedagog-psixolog olimlar ta'lim texnologiyalarga berilgan eng mukammal ta'rif sifatida YUNESKO ning quyidagi ta'rifini tan olishadi: «Bilim berish va uni egallashda texnika va inson resurslarini o'zaro uzviy bog'liq holda ko'rib, butun ta'lim jarayonini loyihalashda va amalda qo'llashda majmuaviy yondashuv usulidan foydalanishdir»¹.

Yuqorida keltirilganlardan xulosa shuki, pedagogik texnologiyalarning asosiy tushunchasi, o'quv jarayoniga majmua sifatida yondashishdir. «Bunda ta'lim-tarbiya ishtirok etuvchi barcha narsa va hodisalar o'zaro funksional bog'liqlikda bo'lib, bir butunlikni, ya'ni majmuani tashkil qiladi. Pedagogik jarayon majmuyining muayyan bir vaqt mobayida bosqichma-bosqich amalga oshirilishi pedagogik texnologiya deyiladi»².

Ko'rinib turibdiki, ta'lim texnologiyasi asosini ta'lim samaradorligini oshirish va ta'lim oluvchilarni berilgan sha-

¹ Qarang: Silber K.H. Some implication all of the history of Educational Technology We're all in this together. In: J.W.Brown and S.N.Brown. Educational Media Yearbook, Littleton, Colorado: Librares Unlimited, 1981, r.21.

² B.Ziyomuhamedov, Komillikka eltuvchi kitob. - T.: TURON - IQBOL, 2006, 289-bet.

roitlarda va ajratilgan vaqt ichida loyihalashtirilayotgan o'quv natijalariga erishishlarini kafolatlash maqsadida bu jarayonni to'liq bajarish g'oyasi tashkil etadi.

Bunday yondashishning mohiyati ta'lim jarayonini tizimlashtirishdan - uni aniq rasmiylashtirilgan va qismlari bo'yicha aniq elementlarga bo'lib tashlash yordamida maksimal shakllantirishdan iborat.

Yuqoridagi qoidalardan kelib chiqib fikr yuritadigan bo'lsak, ta'lim - texnologiyalarning **predmeti - ta'lim tizimini konseptual asoslariga dalil keltirishdan, o'quv materialini tanlash va strukturalashtirishdan, ta'lim modelini tanlashdan to ularni amalga oshirishgacha, ularning optimallik va samaradorlik darajasini baholashgacha loyihalashtirishdan tarkib topgan**³.

Ma'lumki, zamonaviy pedagogik texnologiyalar amaliyotga joriy etish mumkin bo'lgan ma'lum pedagogik tizimning loyihasidir. Pedagogik tizim o'zaro bog'liq bo'lgan vositalar, usullar va jarayonlar yig'indisi bo'lib, shaxsdagi muayyan sifatlarni shakllantirishga pedagogik ta'sir etishni maqsadga muvofiq tarzda amalga oshiradi. Binobarin, har bir jamiyatda shaxsni shakllantirish maqsadi belgilab olinadi va unga mos ravishda pedagogik tizim mavjud bo'lishi kerak.

Pedagogik texnologiyalarning markaziy muammosi talaba shaxsini rivojlantirish orqali ta'lim maqsadiga erishishni ta'minlashdan iborat. Ana shu nuqtayi nazardan qaraganda, «Pedagogik texnologiyalar» fanining asosiy maqsadi kasb ta'limi yo'nalishi bo'yicha tahsil olayotgan talabalarni fanni o'rganishda qo'llanadigan ta'limning zamonaviy texnologiyalari bilan tanishtirish va kelajakda o'z faoliyatlarida interaktiv usullar qo'llashni o'rgatishdir.

Pedagogik texnologiyalarning vazifalari - pedagog-o'qituvchilarni zamonaviy pedagogik texnologiyalarning mohiyatidan xabardor qilish hamda ularni maxsus fanlar asoslarini

³ «Ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari» mavzusidagi seminar trening materiallari. - T.: 2002, 31-bet.

o'qitishga yo'naltirilgan mashg'ulotlar jarayonini noan'anaviy shakllarda tashkil etishga, ta'lim jarayonini mukammal modul asosida loyihalashga erishish, ta'lim jarayonini loyihalash texnologiyasidan oqilona foydalana olish ko'nikma va malakalariga ega bo'lishga, ta'lim oluvchilar tomonidan nazariy bilimlarning puxta, chuqur o'zlashtirilishi va ularda amaliy ko'nikma va malakalar hosil bo'lishining kafolati bo'la olishga o'rgatishdan iborat.

Ta'lim jarayoniga zamonaviy ta'lim texnologiyalarni kiritish va ularni qo'llashda quyidagi vazifalar belgilanadi va hal etiladi:

- pedagog - o'qituvchilarni zamonaviy ta'lim texnologiya asoslari bilan tanishtirish - ma'ruza, adabiyotlar tavsiya etish;

- zamonaviy ta'lim texnologiyalar asosida ishlashni xohlovchi fidoyi o'qituvchilarni aniqlash. Ular orqali pedagog-o'qituvchilarga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llashdan ko'zda tutilgan maqsadni, uning mohiyatini yetkazish;

- zamonaviy ta'lim texnologiyalari asosida ishlamoqchi bo'lgan pedagog-o'qituvchilarni zamonaviy pedagogik texnologiyalar qo'llash jarayoniga tayyorlash yuzasidan quyidagi tashkiliy ishlarni amalga oshirish: ta'lim (tarbiya) jarayonining umumiy, yaxlit loyihasini ishlab chiqish, ta'lim (tarbiya) jarayonida hal etilishi lozim bo'lgan aniq maqsad va vazifalarni belgilash, ta'lim (tarbiya) jarayoni mohiyatini bashoratlash (taxmin qilish) va uning samaradorligini ta'minlashga yordam beruvchi eng samarali, maqbul shakl, usul hamda texnik vositalarni tanlash, ta'lim jarayonida talabaning erkin, mustaqil faoliyat ko'rsatishi uchun muayyan shart-sharoitlarni yaratish, ularda ma'lum ko'nikma hamda malakalarning shakllanishi uchun vaqt o'rnini belgilash, ularning bilimlari darajasini avvaldan tashxislash, talabalar faoliyatini yo'naltirish, nazorat qilish hamda baholashni

tashkil etish bilan bog'liq individual maslahatlar berish, seminarlar, treninglar, ko'rgazmali darslar tashkil etish;

- zamonaviy ta'lim texnologiyalar asosida ishlovchi pedagog-o'qituvchi-larning ta'lim jarayonini tashkil etishga ijodiy yondashuvi samaradorligi-ni baholashning ishonarliligini ta'minlash uchun uning monitoringini olib borish, kuzatuv va tahlillar o'tkazish, metodik yordamlar ko'rsatish va ularning hisobotlarini eshitib borish;

- zamonaviy ta'lim texnologiyalar asosida ishlovchi pedagog - o'qituvchilar tomonidan ishlab chiqilgan pedagogik texnologiya loyihasini mashg'ulotlar jarayonida sinash, maqsadning natijalanganlik darajasini tahlil etish va zamonaviy pedagogik texnologiyalar bo'yicha ishlashning afzalliklarini innovator o'qituvchilarni kafedra yig'ilishlaridagi ilmiy - uslubiy seminarlarda, oliy o'quv yurtlari ilmiy kengashlarida chiqishlarini tashkil etib, pedagogik jamoa tomonidan qo'llab-quvvatlanishini ta'minlash;

Oliy o'quv yurtlari qoshida tashkil etilgan zamonaviy pedagogik texnologiyalar bo'yicha ishlovchi innovatsion (pedagogik texnologiya) markazlar zarur didaktik va metodik materiallar, texnika vositalari bilan ta'minlanishi zarur;

- ta'lim texnologiyalar va undan ta'lim jarayonida foydalanish borasidagi nazariy va amaliy bilimlarga ega bo'lgan ilg'or pedagog-o'qituvchilardan innovator pedagogik jamoani shakllantirish va h.k.

Mazkur vazifalarning ijobiy hal etilishi ta'lim-tarbiya jarayonida muayyan samaradorlikka erishish bilan bir qatorda barkamol shaxs va raqobatbardosh malakali mutaxassislarni tarbiyalashga imkon beradi.

2. Ta'lim texnologiyasi va uning xususiyatlari

Dastlab «texnologiya» tushunchasiga aniqlik kiritaylik. Bu so'z texnikaviy taraqqiyot bilan bog'liq holda fanga 1872 yilda kirib keldi va yunoncha ikki so'zdan - «texnos» - san'at,

hunar va «logos» - fan soʻzlaridan tashkil topib «hunar fani» maʼnosini anglatadi. Biroq bu ifoda zamonaviy texnologik jarayonni toʻliq tavsiflab berolmaydi. Texnologik jarayon har doim zaruriy vositalar va sharoitlardan foydalangan holda amallarni (operatsiyalarni) muayyan ketma-ketlikda bajarishni koʻzda tutadi.

«Texnologiya» atamasi pedagogika fani tomonidan ishlab chiqarish sohasidan oʻzlashtirilganki, bunda «yuqori asosli psixologiya - pedagogik muhandisligi maydoniga oʻzgaradi».

Texnologiya mohiyati va vazifasi boʻyicha insonshunosiylik, ham ishlab chiqarish, ham ijtimoiy bor narsalarni mavjud boʻlishidek qabul qilish kerak.

Taʼlim texnologiyasi⁴ - keng sohadir. Shuning uchun, ayrimlari munozarali boʻlgan aniqlashlarni topishlari mumkin. Taʼlim texnologiyasi oʻrganish, oʻqitish va ijtimoiy tashkil qilining asoslarini oʻrganuvchi yoki loyihalash fani yoki turli tadqiqot qiziqishlari majmuasi sifatida olinishi mumkin.

Ammo, koʻplab tadqiqotchi va amaliyotchilar rozi boʻladigan kamgina xususiyatlari bor:

1. Texnologiyani qoʻllash prinsip asosida: Texnologiya amaliy topshiriqlar uchun ilmiy bilimlarning tizimli qoʻllanilishini bildiradi. Shuning uchun, taʼlim texnologiyasi turli xil fanlardan olingan nazariy bilimlarga (kommunikatsiya, taʼlim, psixologiya, sotsiologiya, falsafa, sunʼiy intellekt, informatika va hk.) hamda taʼlim amaliyotidan olingan amaliy bilimlarga tayanadi.

2. Taʼlim texnologiyasi taʼlimni yaxshilashga qaratilgan. Texnologiya taʼlim tizimining oʻrganish jarayonlariga va uning koʻrsatgichlarini oshirishga koʻmaklashadi, chunki u samaraga tegishli boʻladi. Bunday qisqa kirishda, biz sohaning boshlangʻich taʼrifini berishga harakat qilamiz.

Yanada aniqroq aytadigan boʻlsak, texnologik jarayon-bu mehnat qurollari bilan mehnat obʼektlari (xom ashyo)ga bosqichma - bosqich taʼsir etish natijasida mahsulot yaratish

⁴N.Saidaxmedov, pedagogik texnologiyalarva pedagogik mahorat, T. Fan. 2009. 58-bet.

borasidagi ishchi (ishchi-mashina)ning faoliyatidir. Ana shu ta'rifni tadqiqot mavzusiga ko'chirish mumkin, ya'ni: PT - bu o'qituvchi (tarbiyachi)ning o'qitish (tarbiya) vositalari yordamida talaba(talaba)larga muayyan sharoitda ta'sir ko'rsatishi va bu faoliyat mahsuli sifatida ularda oldindan belgilangan shaxs sifatlarini intensiv shakllantirish jarayonidir.

Aynan ana shu mazmunda «texnologiya» termini va uning «o'qitish texnologiyasi», «ta'lim texnologiyasi», «ta'limda texnologiya» shakllari pedagogik adabiyotlarda foydalanila boshlandi va mualliflar ta'lim-texnologik jarayonining tuzilishi va tashkil etuvchilarini qanday tasavvur etishlariga qarab ko'plab ifodalarga ega bo'ldi.

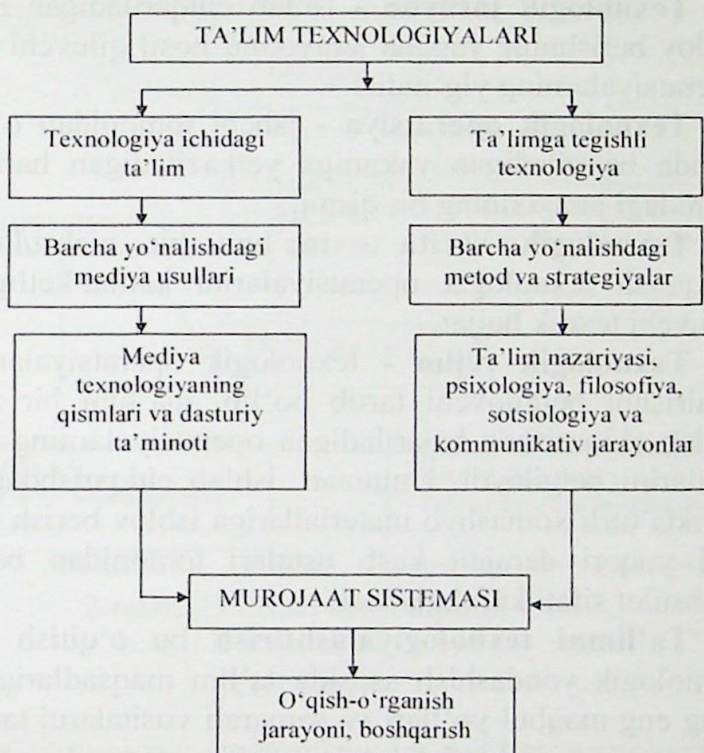
O'qituvchining samarali faoliyat ko'rsatishga undovchi darsning metodik ishlanmasini puxta ishlab chiqishdan farqli o'laroq, *ta'lim texnologiyasi* ta'lim oluvchilar faoliyatiga nisbatan yo'naltirilgan bo'lib, u ta'lim oluvchilarning shaxsiy hamda o'qituvchi bilan birgalikdagi faoliyatlarini inobatga olgan holda, o'quv materiallarini mustaqil o'zlashtirishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishga xizmat qiladi.

Odatda, «Texnik texnologiya» atamasi dastlab ishlab chiqarishda qo'llanilgan bo'lib, unga xomashyo, materiallar, yarim fabrikatlarga ishlov berish yoki ularning tarkibini, xususiyatlarini, tayyorlanishini, qo'llanish sohasini o'zgartirish usullari haqidagi fan sifatida tushunilgan.⁵

Fan-texnikani yuksak taraqqiyoti tufayli texnologiya tushunchasi ham takomillashib, mazmunan chuqurlashib borgan. Patent, litsenziyalar sotiladigan va sotib olinadigan bo'lgach, texnologiya deganda tayyor mahsulot olish, xomashyo va materiallarga ishlov berish usullari, bajariladigan ishlarning ketma-ketligi va qanday tarzda bajarilishi haqidagi hujjat ham tushuniladigan bo'ldi. Masalan, sanoatda ishlab chiqariladigan mahsulot, aytaylik, detal loyihalanganda qanday materialdan tayyorlanadi, shakli qanday bo'ladi, bu-

⁵ Qarang: Yo'ldoshev J., Hasanov S. Jadid tarbiyashunosligi asoslari. -T.: O'qituvchi, 1994, 21-75-betlar; Yo'ldoshev J.G., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. -T.: O'qituvchi, 2004, 48-50-betlar.

ning uchun standart belgilari, chizmalarga ulardagi o'lchamlarni aniqlash va boshqa talablar aks ettiriladi. Fan-texnika taraqqiyoti «Texnologiya»ni fan sifatida ham o'rganishni obektiv zaruriyat qilib qo'ydi.

1-rasm. Ta'lim texnologiyalari

U fan sifatida fizik, ximik, mexanik va boshqa qonuniyatlarni aniqlash orqali mahsulot ishlab chiqarishning samarali usullarini o'rganish, yangilarini topish va tajribada sinashni o'rganadi.⁶ Texnologiyani fan sifatidagi vazifasi-moddiy resurslar va vaqtni eng kam sarflashni talab qiladigan samarali va tejamkor ishlab chiqarish jarayonlarini aniqlash

⁶ Qarang: Yo'ldoshev J., Hasanov S. Jadid tarbiyashunosligi asoslari. -T.: O'qituvchi, 1994, 21-75-betlar; Yo'ldoshev J.G.; Usmonov S.A. Pedagogik Texnologiya asoslari. -T.: O'qituvchi, 2004, 48-50-betlar.

hamda qo'llash maqsadida fizik, ximik, mexanik qonuniyatlarni topish va amaliyotga tatbiq etish hisoblanadi.

Ishlab chiqarishda - «texnologiya» atamasining mazmun-mohiyatini anglatuvchi quyidagi tushunchalar mavjud:

Texnologik jarayon - ishlab chiqariladigan mahsulotga ishlov berishning yagona jarayonini hosil qiluvchi texnologik operatsiyalarning yig'indisi.

Texnologik operatsiya - ishchi tomonidan o'zining ish joyida bajariladigan yakuniga yetkaziladigan harakat ko'rinishidagi jarayonning bir qismi.

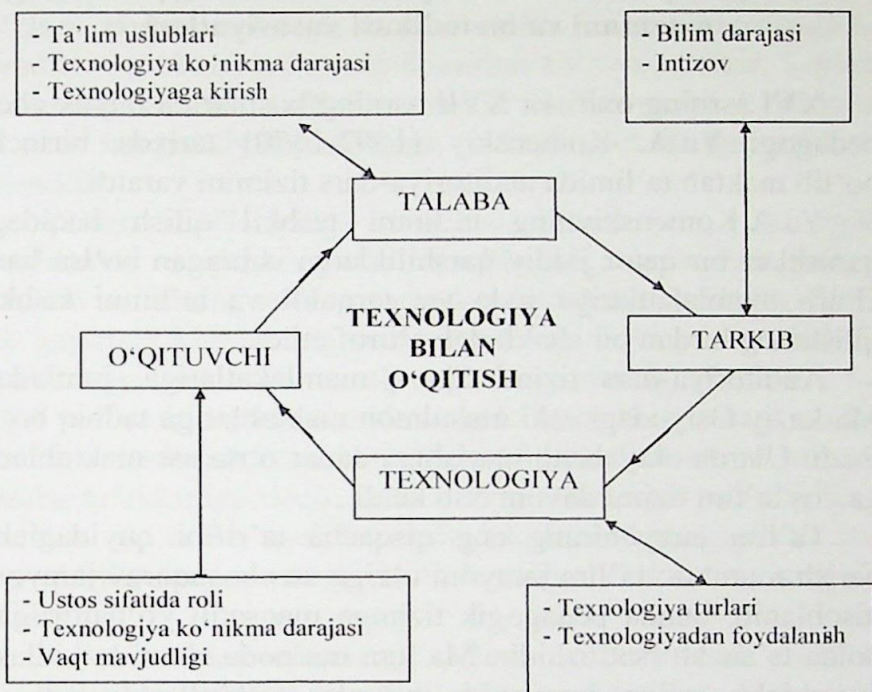
Texnologik xarita - ma'lum bir mahsulotni ishlab chiqarish texnologik operatsiyalarini ketma-ketligini bayon qiluvchi texnik hujjat.

Texnologik rejim - texnologik operatsiyalarni amalga oshirishni belgilovchi tartib bo'lib, ma'lum bir mahsulotni ishlab chiqarishda bajariladigan operatsiyalarning vaqti, sharoitlarini belgilaydi. Umuman, ishlab chiqarishdagi texnologiyada turli xomashyo materiallariga ishlov berish operatsiyalari yuqori darajali kasb ustalari tomonidan bajarilsagina mahsulot sifati kafolatlanadi.

Ta'limni texnologiyalashtirish bu o'qitish jarayoniga texnologik yondashish asosida ta'lim maqsadlariga erishishning eng maqbul yo'llari va samarali vositalarni tadqiq qiluvchi va qonuniyatlarni ochib beruvchi pedagogik yo'nalishdir.

«Pedagogik texnologiya» termini birinchi bor pedagogika bo'yicha ishlarda XX asrning 20-yillarida tilga olingan.

Pedagogik texnologiya - bu aniq ketma-ketlikdagi yaxlit jarayon bo'lib, u talabaning ehtiyojidan kelib chiqqan holda bir maqsadga yo'naltirilgan, oldindan puxta loyihalashtirilgan va kafolatlangan natija berishiga qaratilgan pedagogik jarayondir.

2-rasm. O'qitish texnologilari

XULOSA

Olimlar tomonidan «metodika» va «ta'lim texnologiyalari» tushunchalarini bir xil qarash noto'g'ri deb hisoblanadi. Metodikani texnologiyadan farqlab turadigan ikkita asosiy belgilar: a) ta'lim texnologiyalarida ta'limning so'ngi natijasi ta'minlangan bo'ladi; b) amalga oshirish jarayoni oldindan loyihalashtirilgan bo'ladi. Pedagogik texnologiyalar orqali amalga oshiriladigan ta'limda faoliyat ko'rinishida ko'nikma va malakalar amalga oshiriladi, ma'lumot ko'rinishida o'quv materiallari o'zlashtiriladi. Natijada nazariy va amaliy bilimlarning mushtarakligi kuzatiladi.

3. An'anaviy va noan'anaviy ta'lim texnologiyalarining mazmuni va metodikasi xususiyatlari

XVI asrning oxiri va XVII asrning boshlarida buyuk chex pedagogi Ya.A. Komenskiy (1592-1670) tarixda birinchi bo'lib maktab ta'limida auditoriya-dars tizimini yaratdi.

Ya.A.Komenskiyning ta'limni tashkil qilish haqidagi qarashlari bir qator jiddiy qarshiliklarga uchragan bo'lsa ham G'arb mamlakatlariga juda tez tarqaldi va ta'limni tashkil qilishning birdan bir shakli deb e'tirof etildi.

Auditoriya-dars tizimi Sharq mamlakatlariga, jumladan Markaziy Osiyodagi eski musulmon maktablariga tadbqiq bo'lmadi. Ularda oktyabr to'ntarishiga qadar o'rta asr maktablariga xos ta'lim tizimi davom etib keldi.

Ta'lim jarayonining eng qisqacha ta'rifini quyidagicha berish mumkin: ta'lim jarayoni o'ziga xos boshqaruv jarayoni hisoblanib, bunda pedagogik tizimga maqsadli yo'naltirilgan holda ta'sir ko'rsatilishidir. Ma'lum ma'noda shuni ta'kidlash mumkinki, ta'lim jarayonida bilimlar tashkillashtiriladi va o'zgalarga uzatiladi. Mazkur jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun pedagogika fanida maxsus ta'lim modellari qo'llaniladi. Bu modellar pedagogik tizimlarni oqilona boshqaruvni tashkil qilishga yordam beradi. Pedagogik modellar tarkibi va mohiyatiga ta'lim berishning tiplari kiradi. Pedagogika fanida ta'lim asosan uchta turga ajratiladi: an'anaviy ta'lim berish usuli, pedagogik texnologiyalarga asoslangan innovatsion ta'lim berish usuli, dasturlashtirilgan ta'lim berish usuli. Quyida biz ularning mohiyatiga qisqacha tavsif berib o'tamiz.

Shuni ta'kidlash joizki, an'anaviy ta'lim usullarining birortasini ham mukammal universal deb baholash mumkin emas. Ularning har birida ham ijobiy, ham salbiy tomonlari kuzatiladi. Biroq u yoki bu usulning ochiq tarafdorlari uchraydiki, ular ta'limda aynan o'zlari ma'qul deb bilgan

didaktik usulni qo'llashni targ'ib qiladilar. Bu tadqiqotchilar o'zlari mukammal deb bilgan ta'lim usulini mutlaqlashtiradilar va ularning kamchiliklaridan ko'z yumadilar. Tajriba shuni ko'rsatadiki, ta'limda mazkur usullar optimal darajada o'zaro integratsiyalagandagina yuksak yutuqlarga erishish mumkin.

Ta'lim usullarining birinchisi hamda eng qadimiysi «an'anaviy o'qitish usuli» hisoblanadi. An'anaviy ta'lim usulida ta'limning auditoriyada dars berish ko'rinishi va «kimdir gapiradi, kimdir tinglaydi» kabilidagi holat yuzaga keadi. An'anaviy dars berish usulining o'ziga xosligi shundaki, bu usul yordamida qisqa muddat ichida katta ko'lamdagi ma'lumotni uzatish mumkin. Uning kamchiligi shundaki, u asosan, talaba tafakkuriga emas, balki uning xotirasiga yo'naltirilgan bo'ladi. Bu ta'lim usulida mashg'ulotlar olib borilganida ijobiy qobiliyatlar, mustaqil fikrlash va faollik kamroq taraqqiy qiladi.

A.A.Verbiskiy an'anaviy ta'limning psixologik jihatdan ziddiyatli tomonlarini quyidagilarga ajratib ko'rsatadi:

1. *Birinchi psixologik ziddiyat* — bu o'quv faoliyati mazmunining (demakki, ta'lim beruvchining ham) belgilar tizimida o'z aksini topgan tajribaning o'tmishga yo'nalganligi va kasbiy-amaliy faoliyat mazmuni ko'rinishida ta'lim sub'yektining kelajakka yo'naltirilganligidir. O'tmish bilim va tajribalariga tayangan holda uzatiladigan ta'lim, saboq oluvchi uchun bu bilimlarni kelajakda foydalanish nuqtai nazaridan mavhum hisoblanadi. Ma'lumki, tayyor bilimlarni qabul qilish ta'lim oluvchini noma'lum bilan to'qnash kelish imkoniyatlaridan mahrum qiladi. Demak, tafakkurni rivojlantiradigan, muammoli vaziyatlarni keltirib chiqaradigan holat bu o'rinda ko'zga tashlanmaydi.

2. *Ikkinchi psixologik ziddiyat* — bu o'quv axborotlarining ikki xilligi. Bu ikki xillik, bir tomondan, axborotlar madaniyatning bir qismi hisoblanishida, ikkinchi tomondan,

ularning o'sha madaniyatni o'zlashtirib olish vositasi ekanligida ko'zga tashlanadi. Bu psixologik ziddiyatni hal qilish uchun ta'lim beruvchi o'quv axborotlaridagi, yuqorida aytganimizdek mavhumlikni turmushning real sharoitlari bilan bog'lamog'i zarur.

3. *Keyingi psixologik ziddiyat* – madaniyatning yaxlitligi bilan uni o'zlashtirish jarayoni bir qator fan sohalarini yordamida amalga oshirilishi o'rtasida yotadi. Bu an'ana maktab o'qituvchilarining va oliy o'quv yurtidagi kafedralar tizimining ko'pligi bilan hamda ularning turli xil fan sohalariga bo'linganligi bilan tavsiflanadi. Natijada talaba borliq to'g'risida yoki o'tilayotgan predmet yuzasidan yaxlit tasavvurning o'rniga maydalangan ko'zguni qo'lga kiritadi. Talaba maydalangan ko'zgu siniqlaridan yaxlit qiyofani vujudga keltirish imkoniyatidan mahrum.

4. Psixologik ziddiyatning keyingisiga – madaniyatning jarayon sifatida dinamik ko'rinishga ega ekanligi va bu madaniyatning ta'limda statik belgisi tizimlar orqali uzatilishi o'rtasidagi qarama-qarshilik kiradi. Ma'lumki, ta'limda madaniyatning taraqqiyot dinamikasidan mahrum bo'lgan tayyor o'quv materialini beriladi va u mustaqil turmushdan talaba shaxsining ehtiyojlaridan uzilgan holda gavdalangan bo'ladi. Natijada ham ta'lim oluvchining, ham madaniyatning o'zi rivojlanmay qoladi.

5. So'nggi psixologik ziddiyat – bu madaniyat mavjudligining ijtimoiy shakli bilan uning ta'lim oluvchi tomonidan o'zlashtirilishining individual shakli o'rtasida ifodalanadi. An'anaviy ta'limda bu ziddiyatning hal bo'lishi mushkuldir, chunki talaba hamkor mahsulot hisoblagan bilimlarni umumlashtirmaydi.

Agar muammoga e'tibor berib qaralsa, yuqoridagi psixologik ziddiyatlarning mahsuli o'laroq ta'lim oluvchida hatto ijodiy individuallik shakllanmay qoladi. Xulosa qilib

aytganda, an'anaviy ta'lim usulining asosiy kamchiligi talabalarda ijodiy tafakkurning rivojlanmay qolishligidir.

4. Auditoriya-dars shaklida olib boriladigan mashg'ulotlar

Auditoriya-dars shaklida olib boriladigan mashg'ulot o'qituvchining kundalik o'quv materialini tizimli bayon qilib berishni, xilma xil usullardan foydalanishini, talabalarning bilim, ko'nikma va malakalarini izchillik bilan hisobga olib borishni, talabalarni mustaqil ishlashga o'rgatishni o'z ichiga oladi.

Amaliy va tajriba ishlari shaklida olib boriladigan mashg'ulotlar auditoriya sharoitidan tashqarida, o'quv ustaxonasi, tajriba er uchastkalari va xo'jaliklar ekin maydonlarida ishlash, ekskursiyalar o'tkazish yo'li bilan olib boriladi.

Auditoriya-dars shaklidagi dars turlari va ularning tuzilishi

Bir soatlik darsga mo'ljallangan dastur materiallarining mazmunini bayon qilish uchun didaktik maqsad va talablarga muvofiq ravnshta tashkil qilingan mashg'ulot turi dars turlari deb yuritiladi.

Ta'lim tizimida eng ko'p qo'llaniladigan dars turlari quyidagilardir:

1. Yangi bilimlarni bayon qilish darsi.
2. O'quv materiallarini mustahkamlash darsi.
3. Takrorlash va bilimlarni umumlashtirish darsi.
4. Talabalarning o'zlashtirishini nazorat qilish va baholash
5. Uyg'unlashgan darslar.

Biroq, dars turlari tuzilishidagi har qanday qism-didaktik usul, dars tuzilishi bo'lavermaydi. U o'qitish usuli bilan bog'langandagina dars tuzilishini tashkil qila oladi. Ya'ni dars tuzilishining o'zgarishi bilanoq dars olib borish usuli ham o'zgaradi. Demak, darsning shu qismiga kelib, darsning shakli ham, usuli ham o'zgaradi, yangilanadn. Bu bilan darsning yangi bosqichi boshlanadi.

Dars tuzilishini biridan ikkinchisiga o'tishi va shu orqali darsning shakli hamda usullarining o'zgarishi dars bosqichi deb yuritiladi.

- masalan, aralash dars turining tuzilishi;
- uy vazifalarini so'rash, tekshirib ko'rish;
- yangi materiallarni bayon qilish;
- yangi materiallarni mustahkamlash;
- uy vazifalari topshirishni o'z ichiga oladi.

Bunda:

a) uy vazifalarini ko'rish suhbat (savol-javob), misol va masalalar ishlatish yo'li bilan olib borilishi mumkin. Bu dars tuzilishining 1-qismi, darsning birinchi bosqichi;

b) yangi materiallarni bayon qilish jarayonida o'qituvchi tushuntirish, hikoya qilish, ma'ruza, suhbat kabi usullardan foydalanishi mumkin. Bu-dars tuzilishining ikkinchi qismi, darsning ikkinchi bosqichi;

v) yangi materiallarni mustahkamlash jarayonida suhbat, mashq qildirish, kitob bilan ishlash usullaridan foydalanish mumkin. Bu dars tuzilishining uchinchi qismi, darsning uchinchi bosqichi;

g) uy vazifalarini topshirish jarayonida tushuntirish. Suhbat usulidan foydalanish mumkin. Bu-dars tuzilishini to'rtinchi qismi, darsning to'rtinchi bosqichidir.

Auditoriya-dars shaklidagi mashg'ulotlarni tashkil etish

Har bir darsning muvaffaqiyati ko'p jihatdan mashg'ulotni to'g'ri tashkil etishga bog'liq. Darsning boshlanish davrini darsning tashkiliy daqiqalari deb yuritiladi. To'g'ri, darsning shunday bir kichik tashkiliy qismi ham bo'lmog'i lozim. Biroq, bu dars shaklining biror bosqichi eki tuzilishiga kirmasligi kerak. Tashkiliy daqiqada auditoriyaning tayyorgarligini sinchiklab kuzatish muhimdir.

Tajribali o'qituvchilar fursatni qo'ldan bermay, talabalar diqqatini chalg'itmay, darhol ish boshlab yuboradilar.

Ayni paytda o'qituvchi oldida ikki vazifa-butun auditoriya talabarlari diqqatini o'ziga jalb qilish va butun auditoriya talabalarini tezlik bilan mashg'ulotga faol kirishishlarini ta'minlash vazifalari turadi.

Dars mashg'ulotdan ko'zlangan maqsadni ravshan va aniq qilib uqtirish bilan boshlanadi. Dars yangi materialni bayon qilishga qaratilgan bo'lsa, dars mavzusi aytiladi.

Darsda rejada mo'ljallangan materialni o'tib bo'lingach, u albatta yakunlanishi, xulosalar chiqarilishi kerak.

Darsni tashkil etish va olib borishdagi bosh maqsad-ta'lim jarayonining samaradorligini ta'minlashdir. Buning uchun

a) o'tilayotgan mavzudan ko'zlangan maqsadni uqtirish bilan bir vaqtda, talabalar materialni faol, idrok qilishga safarbar etilgan bo'lishlari kerak. Ya'ni o'qituvchi bayon qilayotgan materiallar talabalarni mustaqil fikr yuritishga, engli o'zlashtirishga intilishlarini ta'minlamog'i lozim;

b) ajratilgan vaqt ichida o'qituvchi materiallarni tizimli va izchil bayon qilish bilan bir vaqtda, talabalarni ham, albatta, mavzuga oid mustaqil ish olib borishlarini ta'minlash juda muhimdir.

O'qituvchi dars materiallarini bayon qilish jarayonida talabalarga muammoli vaziyat tug'diradigan savollar bersin va talabalar axtarish, fikrlash va izlanishlar yo'li bilan bayon qilinayotgan materiallarni puxta o'zlashtirib oladigan bo'lsinlar. Bunda talabalar jamoasi va har qaysi talabaning o'ziga xos xususiyatlari hisobga olingan bo'lmog'i lozim;

v) endilikda darsda uzoqdan-uzoq vaqt sarflab talabalarining bilimini aniqlash va baholash, bilimlarni bayon qilish va mustahkamlashda talabalar ishtirokini cheklab qo'yish kabi hollarga barham berilmoqda. Bilimlarni bayon qilish jarayonida talabalar faolligi (og'zaki va yozma mashqlar, laboratoriya tajriba ishlari, mustaqil ijodiy ishlar) ishga solinmog'i lozim. Bu, o'z navbatida, talabalarining oldindan o'zlashtirgan bilim-

lariii ham ishga tuigirishga xizmat qiladi va to'g'ri baholash uchun katta imkoniyat tug'diradi;

g) talabalarining mustaqil mantiqiy fikr qilishlari, qunt, iroda-larini tarbiyalash hamda nutq madaniyatini rivojlantirish, tegishli ko'nikma va malakalar bilan qurollantirishda mustaqil ishning ahamiyati hamisha diqqat markazida bo'lishi, dars jarayonini shu maqsadga muvofiq qurish nazarda tutilmog'i lozim;

d) dars jarayonida o'tilayotgan o'quv materiallarining bosh qa fanlarning aloqador mavzulari bilan bog'lanishini ko'rsatish ham muhim ahamiyatga molikdir.

Darsga bo'lgan talablar

Dars, yuqorida aytib o'tilganidek, o'qitishni tashkil etishning o'zgarmas shakli emas. O'quv amaliyoti va pedagogik tafakkur doimo uni takomillashtirish yo'llarini izlaydi.

Dars quyidagi umumiy didaktik talablarga javob berishi lozim:

- Har bir dars ma'lum bir maqsadni amalga oshirishga qaratilgan va puxta rejalashtirilgan bo'lmog'i lozim.

- Har bir dars mustahkam g'oyaviy-siyosiy yo'nalishga ega bo'lmog'i lozim.

- Har bir dars turmush bilan, amaliyot bilan bog'langan bo'lmog'i lozim.

- Har bir dars xilmaxil usul, uslub va vositalardan unumli foydalangan holda olib borilmog'i lozim.

- Darsga ajratilgan har bir soat va daqiqalarni tejab, undan unumli foydalanmoq lozim.

- Har bir dars o'qituvchi va talabalarining faolligi birligini ta'minlamog'i lozim.

- Darsda o'quv materiallarining mazmuniga oid ko'rsatmali qurollar, texnika vositalari va komshoterlardan foydalanish imkoniyatini yaratmoq lozim.

5. An'anaviy ta'limni zamonaviy ta'lim texnologiyalariga asoslangan ta'limdan farqi

Hozirgi kunda pedagogik texnologiya haqidagi aniq tushuncha va tasavvurlar birmuncha kamligi natijasida uni xususiy metodikalar bilan deyarlik teng hisoblash hollari uchraydi. Aslida esa ular orasida jiddiy farqlar mavjud bo'lib, quyida ular haqida qisqacha bayon qilinadi.

Metodika - biror ishni maqsadga muvofiq o'tkazish metodlari, yo'llari majmuasi. Alohida metodikalarni tashkil qiladi. Pedagogika fani sohasida ma'lum o'quv fanini o'qitish qonuniyatlarini tadqiq qiladi. Masalan, tillar metodikasi, arifmetika metodikasi va shu kabilar.

Metodikaning pedagogik texnologiyadan farqini tushunish va amalda har ikkisidan unumli foydalana bilish talab qilinadi. Ular orasidagi farqlar quyidagicha (1-jadval).

1-jadval

Pedagogik texnologiya bilan metodika orasidagi ayrim farqlar

Asosiy tushunchalar	Pedagogik texnologiya	Metodika
Ta'riflar	Pedagogik texnologiyainsonga oldindan belgilangan maqsad bo'yicha ta'lim-tarbiyaviy ta'sir o'tkazish faoliyatidan iborat.	Metodika ma'lum o'quv fanini o'qitish hamda tarbiyaviy ishlar qonuniyatlarini tadqiq qiluvchi fanlar.
Maqsad	Komil insonni shakllantirish	Alohida o'quv fanlarini o'qitish hamda tarbiyaviy ishlarining yuqori sifatda bo'lishini ta'minlash
Qo'llash miqyosi	Barcha ta'lim-tarbiya jaryonida	Xususiy fanlarni o'qitishda hamda tarbiyaviy ishlarda
Vositalar	Barcha ta'lim-tarbiyaviy vositalar, xususiy metodikalar	Alohida o'quv fanlarini o'qitishda hamda tarbiyaviy ishlarda qo'llanila-digan vosi-

Pedagogik jarayon	Ta'limi va tarbiya texnologiyasi asosida. Ta'lim menejmenti va marketingi asosida. Ta'lim-tarbiya sohasidagi eng ilg'or tajribalarni umumlashtiruvchi loyihalar asosida rivojlantirib boradi. Yetarli tayyorgarlikka ega mutaxassislar tomonidan qo'llanganda o'zaro o'xshash natijalar olinishi ta'minlanadi.	talar Ta'lim-tarbiya metodikasi asosida ijodkor o'qituvchilarning ilg'or tajribalari asosida rivojlanadi. Xususiyl tajribalar asosida boyitib boriladi. Bir muallifning ilg'or pedagogik tajribasini hamma pedagoglar aynan qo'llay olmaydilar. Bundan esa natijalar har kimda har xil bo'ladi. Pedagogik texnologiyaning tarkibiy bo'lagi hisoblanadi.
Natija kafolati	Oldindan belgilangan maqsadga erishish kafolati bor.	Oldindan belgilangan maqsadga har bir o'qituvchi o'z imkoniyatlariga muvofiq turli darajada erishadi. Shu sababli talab darajasidagi natija kafolatlanmaydi. Asosan ijodkor o'qituvchilargina yaxshi natijaga erishadilar.
Kelib chiqishi	Xususiyl metodkalarining rivojlanishi natijasida kelib chiqqan.	Ta'lim-tarbiyaning turli xususiyl masalalarini hal qilish zarurati natijasida kelib chiqqan.

Ushbu farqlar haqidagi masala yuzasidan quyidagi fikrni eslash mumkin. «Aslida zamonaviy ta'lim metodlari muqaddas qiziquvchanlikni hozircha batamom bo'lib tashlamagani deyarli mo'jiza, chunki bu nozik nihol (ya'ni, qiziquvchanlik) rag'batlantirish bilan bir qatorda eng avvalo, erkinlikni talab qiladi, bo'lmasa, u shubhasiz, mahv bo'ladi» (A.Eynshteyn).

Bu erda ta'lim metodlari qiziquvchanlikka etarlicha erkinlik bera olmasligi nazarda tutilmoqda. Pedagogik texnologiya esa bolaning qiziquvchanligini har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan.

Pedagogik texnologiya tushunchasi xususiy fanlar va mahalliy darajalardagi o'qitish metodikalari tushunchasi bilan mos keladigan hollar xususiy (o'quv fanlari) darajasidagi pedagogik texnologiyalarga tegishli. Ular orasida faqat asosiy e'tiborni nimaga qaratilishida farqlar mavjud.

Texnologiyalarda ko'proq protsessual, miqdoriy va hisob-kitob komponentlari ifodalansa, metodikalarda maqsad, mazmun, sifat va variantli yo'naltiruvchi tomonlari ko'proq ifodalanadi. Texnologiya metodikalaridan o'zining qayta tiklanuvchanligi, natijalarining turg'unligi, ko'plab «agar...» lar (agar o'qituvchi iste'dodli bo'lsa, agar bolalar qobiliyatli bo'lsa, yaxshi ota-onalar bo'lsa... kabilar) yo'qligi bilan farq qiladi.

Ya'ni texnologiya tegishli tayyorgarlikka ega bo'lgan hamma mutaxassislar tomonidan qayta tiklash va qo'llash mumkinligi bilan juda ham individual bo'lgan metoddan farq qiladi (2-jadval).

2-jadval

An'anaviy ta'limni zamonaviy ta'lim Texnologiyalariga asoslangan ta'limdan farqi

An'anaviy ta'lim berish	Texnologik yondashuvga asoslangan ta'lim berish
1. Konseptual asoslar	
Ta'lim oluvchiga yondashish bo'yicha nazoratli-nasihatgo'y, egallab bo'lingan usul bo'yicha qayta tiklashli, ta'lim oluvchilarning tashabbuskorligi va mustaqilligini bostiruvchi, qat'iy tashkil etilgan bo'yisinish asosidagi (avtoritar) ta'lim	Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim va ta'limga tizimli - harakatli yondashishga asoslanadi. Ta'lim oluvchi shaxsi - ta'lim jarayoni-ning markaziy egasi. Munosabatlarning insonparvarligi va erkinligi, o'qishga majburlashdan voz kechish

(2) O'rta ta'lim oluvchi imkoniyatlari, ularni o'zlashtirish va bilimlarni qayta tiklashlariga yo'naltirilgan ta'lim	(2) Tabaqalashtirish va individuallashtirish; umumiy ta'lim oluvchining aqliy rivojlanish darajasi va ushbu fanni ular tomonidan o'zlashtirilishini hisobga olish
(3) O'rganish - eslab qolish vazifasi, dars berish esa - asosiy faoliyat	(3) O'rganish-aqliy rivojlanish, mustaqil egallash jarayoni va asosiysi ta'lim oluvchilarning egallagan bilimlarni qo'llay olishlari; xususiyati bo'yicha muammoli, izlanuvchan, ijodiy
(4) Ta'lim paradigmasi: ta'lim beruvchi - kitob - ta'lim oluvchi	(4) Ta'limning yangi paradigmasi, ya'ni: ta'lim oluvchi - kitob - ta'lim beruvchi
2. Ta'lim oluvchining tutgan o'rni va vazifasi	
(1) Ta'lim beruvchi ta'siridagi bo'ysunuvchi ob'ekt	(1) Mustaqil bilish faoliyatini olib boruvchi, ta'lim jarayonining teng huquqli sub'ekti
(2) Bilim - birdan-bir maqsad	(2) Bilim - shaxsiy muammolarni hal etish vositasi
(3) Xato - jazolanadi	(3) Xato qilishga haqqi bor - xatolarda o'rganadi
3. Ta'lim beruvchining tutgan o'rni va vazifasi	
Kitob bilan birga, yagona tashabbuskor shaxs - bilish sub'ektini nazorat qiluvchi, asosiy bilim manbai: boshqaruv organlarining	Ta'lim oluvchilarning mustaqil bilish faoliyatlari tashkilotchisi, ularning masul maslahatchisi va yordamchisi. Ta'lim oluvchilarning nafaqat BMK nazoratini,

rahbarlik buyruqlarini bajaruvchisi	balki ehtimoliy chetga chiqish o'z vaqtida to'g'rilash maqsadida ularning ta'lim berganlik tashhisini ta'minlaydi
4. Ta'lim berish va o'rganish usullari	
Tayyor bilimlarni og'zaki bayon qilish orqali bildirish. Oddiydan umumiylikka induktiv mantiqqa, mexanik eslab qolishga, qayta tiklash (o'zgarishsiz qaytarish) bayoniga asoslangan, namuna bo'yicha ta'lim berish. Natijada ta'lim oluvchilarni sustkashlikka, nutq faoliyati bo'shashishigacha olib keladi	Muammolarni izlash, bilimlarni amaliyotda qo'llashga yo'naltirilgan, muammoli vaziyatlarni yaratish, faol bilishning ijodiy tadqiqotchilik faoliyatiga asoslangan faol ta'lim berish usullari
5. Ta'lim berish vositalari	
Ta'lim beruvchi so'zlari, ko'rgazmali va texnik vositalar. Murakkab (texnik) tilda yozilgan o'quv adabiyotlar, shu bois qabul qilishga murakkab; asosan uy vazifasi uchun qo'llaniladi.	An'anaviy vositalar bilan bir qatorda - axborotli texnologiyalar. O'quv materiallar ta'lim oluvchilar tomonidan bilimlarni mustaqil izlash uchun ishlatiladi
6. Ta'lim berishni tashkillashtirish shakllari	
Ommaviy ta'lim berish: ta'lim oluvchilar bir-birlari bilan ajralgan munosabatda; mustaqillikning yetishmasligi	Maqsadni belgilash: yakuniy o'quv natijalarining mezonli cheklanuvchidek, tashhisiy belgilangan maqsadlarni kafolatli erishishga yo'naltirish; olingan natijalar sifatini o'lchashning mezon va ko'rsatmalari mavjud

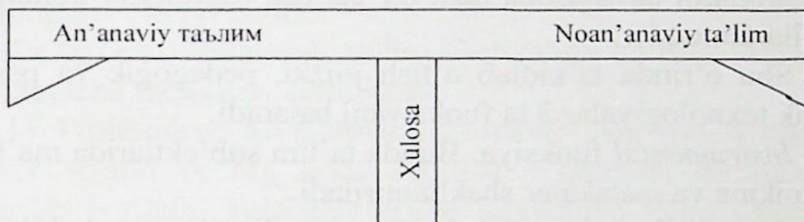
Ta'lim beruvchi faqat pedagogik faoliyatni rejalashtiradi	Nafaqat bashorat qiladi, balki pedagogik faoliyatni loyihalaydi va rejalashtiradi, shu bilan birga o'quv faoliyatining mazmuni va tuzilishini ishlab chiqadi, ta'lim oluvchilar-ni mustaqil o'quv - bilish faoliyatlarini bashorat qilayotganlarida, rejalashtirayotganlarida va tashkillashtirayotganlarida ularning tashabbuslarini oshiradi va qo'llabquvvatlaydi
O'zlashtirilgan BMK nazorati	Ta'lim beruvchi ta'lim oluvchi bilan ta'lim jarayonini o'quv diologidek tuzadi; ularda mustaqillikka intilishni rivojlantirish uchun, o'zi mustaqil ta'lim olishga tayyorgarlik, o'z-o'zini bilishi, o'z-o'zini amalga oshirish va o'z-o'zini taqdim eta olish qobiliyatlari uchun sharoit yaratadi. Nafaqat BMK nazorati, balki ta'lim berilganlik, rivojlanish, tarbiyalanganlikning monitoringi
(4) Miqdoriy baho - baholash-majburiylik vositasi hisoblanadi, ta'lim beruvchini ta'lim oluvchi ustidan xukmronlik quroli bo'lib xizmat qiladi: ta'lim oluvchi faoliyatini yakuniy tahlili va baholanishi.	(4) Ta'lim beruvchi umumiy natijani baholaydi va ta'lim oluvchi bilan hamkorlikdagi mehnatlarini tahlil qiladi: ko'zlanayotgan natijalarga nima uchun erishilmadi yoki qisman erishildi.

Pedagogik texnologiyaning farqli xussiyatlari va afzalliklari quyidagilardan iborat:

- o'quv jarayonning qayta takrorlanish imkoniyati;
- uzluksiz teskari aloqani ta'minlash, o'quv jarayoniga tuzatishlar kiritish o'rgatuvchi sikllarning mavjudligi;
- o'qitish natijalarini rejalashtirish va unga erishishni kafolatlaydi.

Hozirgi zamon an'anaviy ta'limining afzalliklari va kamchiliklari

Ta'lim turlari

Shu o'rinda an'anaviy ta'lim usulining kamchiliklaridan yana biri bu ta'lim oluvchining shaxsiy, hayotiy tajribalarini inobatga olmasdan ta'lim berilishi ekanligi. Bunday ta'lim tizimida ta'lim beruvchining o'quv axborotlari ta'lim oluvchining hayotiy tajribalari bilan bog'lanmaydi. Natijada «ma'lumot, ma'lumot uchun» holati yuzaga chiqadi, qolaversa ta'lim oluvchi o'zining hayotiy tajribalarini o'quv material bilan bog'lay olmasa, tabiiyki, uning ijodiy tafakkuri rivojlanmaydi. Oqibatda jamiyat uchun zarur shaxslarni kamol toptirish masalasi zayflashib qoladi.

6. Ta'limning noan'anaviy usullari

Pedagogik texnologiyalarning ta'limning boshqa barcha usullaridan farqi shundaki, ular talabalar hamda talabalarda ta'limiy qiziqish va motivatsiyani uyg'otish hisobiga nisbiy samarali ta'lim olishga yordam beradi. Ularning tarkibiga tezlashgan ta'lim metodikalari, guruhiy ta'lim metodikalari, ta'lim beruvchi o'yinlar va hokazolar kiradi. Bugungi kunda pedagogik texnologiyalardan foydalanish ko'lami kengaydi hatto boshqa sohalarga ham ko'chdi. Masalan, ishlab chiqarish korxonalarida o'tkaziladigan treninglar. Shuningdek ishbilarmonlik o'yinlari yordamida hodimlarning ma'lum sifatleri va malakalari shakllantiriladi. Tibbiyot sohasida ba'zi ruhiy xastaliklarni davolashda ham bir qancha psixologik treninglar qo'llanilmoqda.

Shu o'rinda ta'kidlab o'tish joizki, pedagogik va psixologik texnologiyalar 3 ta funksiyani bajaradi.

Instrumental funksiya. Bunda ta'lim sub'ektlarida ma'lum ko'nikma va malakalar shakllantiriladi.

Gnostik funksiya. Bunda o'quv faoliyati qatnashchilarida bilimlar shakllantiriladi va talaba hamda talabalarning tafakkuri rivojlantiriladi.

Ijtimoiy-psixologik funksiya. Bunda talabalarda ma'lum ijtimoiy-psixologik ko'nikmalar rivojlantiriladi. Masalan, kommunikativ ko'nikmalar shakllantiriladi.

Har bir funksiyaga mos holda ma'lum texnologiyalar qo'llaniladi: instrumental funksiya uchun o'yin mashqlari, gnostik funksiya uchun didaktik texnologiyalar, ijtimoiy-psixologik funksiya uchun rolli o'yinlar qo'llaniladi.

Biz yuqorida pedagogik texnologiyalarni qisqacha tahlil qildik. Endi bevosita pedagogik texnologiyalarning paydo bo'lish tarixiga oid materiallarni tahlil qilamiz.

Ma'lumki, biz pedagogik texnologiyalarning paydo bo'lishi haqida mulohaza yuritishdan oldin ularning kelib chiqishi bevosita muammoli ta'lim bilan bog'liqligini

ta'kidlamoqchimiz. Muammoli ta'lim ta'limning inson tafakkurini rivojlantirish ijtimoiy zaruriyat ekanligi sababli yuzaga keldi.

Pedagogik psixologiya tarixida ta'lim oluvchida savolga javob qaytarishga qiynaladigan, o'ylashga majbur qiladigan ta'lim usulini ilk bor Suqrotida, Pifagor maktabi saboqlarida, tasavvuf ahllarida kuzatiladi. Ta'limni faollashtirish, talabalarni mustaqil ijodiy faoliyatga bog'lash orqali ularni fikr yuritishga, tafakkurini ishlatishga jalb qilish zarur degan g'oyalarni J.J. Russo, I.G. Pestolossi singari mutafakkirlarning asarlarida uchratish mumkin. Ularning asarlarida qotib qolgan, yodlashdan nariga o'tmaydigan eski ta'lim usullaridan voz kechib, ta'limning «faol» usullariga o'tish targ'ib qilinganligining guvohi bo'lamiz.

Ta'lim oluvchilarning ta'lim faoliyatiga ko'ra ta'limning quyidagicha metodlari ajratilgan:

1) Tushuntiruv ko'rsatmalilik metodi - bu metod reproduktiv metod bo'lib, unda faoliyat o'qituvchi tomonidan oshirilib boriladi. Talabalar ta'lim jarayonida bilim oladilar, tanishadilar.

Bu metod juda keng tarqalgan metodlardan biri bo'lib, uni takomillashtirilgan usullari mavjud, bu - dasturlashtirilgan ta'limdir.

2) Reprodukativ metodda talaba faoliyati ko'psatib, unda talabaga berilayotgan bilimni qayta xotirada tiklab, olingan bilimni nusxa sifatida qabul qiladi.

3) Muammoli ta'lim metodi - o'qituvchi tomonidan tashkil etilib, u produktiv xarakterga egadir. Ushbu metod orqali talaba bilim va malakani shakillantiradi. Ushbu metodni takomillashtirish yo'llaridan biri ishchan o'yinlarni tashkitl etishdan iboratdir.

4) Qisman izlanish metodi - o'qituvchi nazorati ostida tashkil etiladigan ta'lim metodi bo'lib, u produktiv xarakterga ega, bunda talaba ijod qiladi.

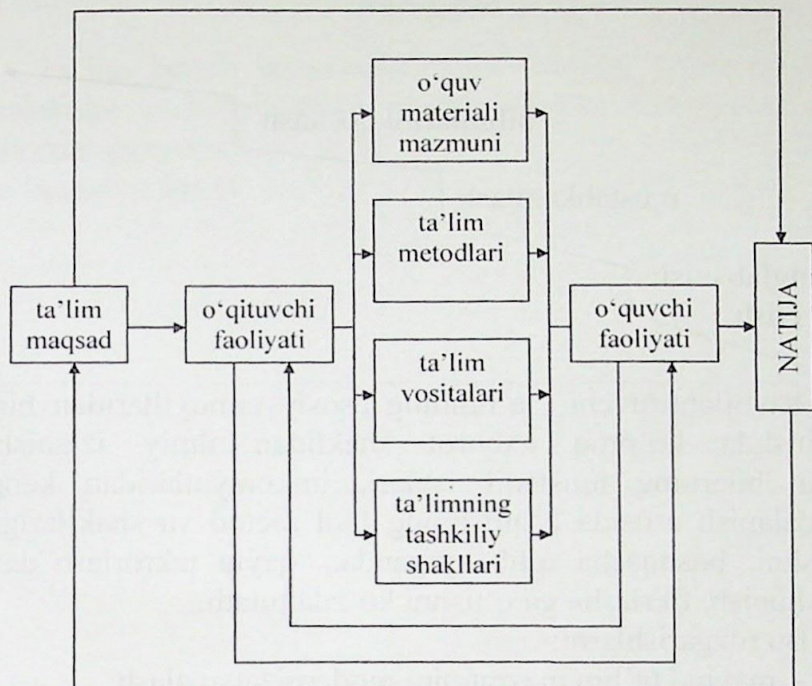
5) Tadqiqot metodi - O'qituvchi ilmiy yordamisiz tashkil etiladigan ta'lim metodi bo'lib, u talabaning mustaqil izlanishi, fikrlashi va bilismlar transformatsiyasini talab etadi.

Ta'lim berish funksiyasi ta'lim jarayonining talabalarda bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishdan iborat. Ta'lim natijasi sifatida bilimlarining to'laligi, chuqurligi, tizimliliigi, anglanganligi, mustahkamligi va amaliy xususiyat kasb etishi muhimdir. Bu kabi holatlar ta'lim jarayonining metodik jihatdan to'g'ri tashkil etilganligini ifodalaydi.

Ta'lim jarayonida talabalarda ular tomonidan o'zlashtirilgan nazariy bilimlar asosida hosil qilingan amaliy ko'nikma va malakalarning shakllanishi ham alohida ahamiyatga ega.

Ta'limning rivojlantiruvchi funksiyasi ta'lim jarayonida bilimlarni o'zlashtirish jarayonida talabaning rivojlanishi sodir bo'lishini ko'rsatadi. Rivojlanish quyidagi yo'nalishlarda sodir bo'ladi: nutqi rivojlanishi, fikrlashi, shaxsning sensorli va harakatlanish sohalari, emotsional-irodaviy va ehtiyoj-sababli sohalari rivojlanadi.

Tarbiyalash funksiyasi. Ta'limning tarbiyalovchilik xususiyati turli ijtimoiy tuzum hamda sharoitda ham yaqqol namoyon bo'ladi. Tarbiyalash funksiyasi ta'lim mazmuni, shakli va metodlarining mohiyati bilan belgilanadi va o'qituvchi hamda talabalar o'rtasidagi munosabatlarni tashkil etish jarayonida etakchi o'rin tutadi.

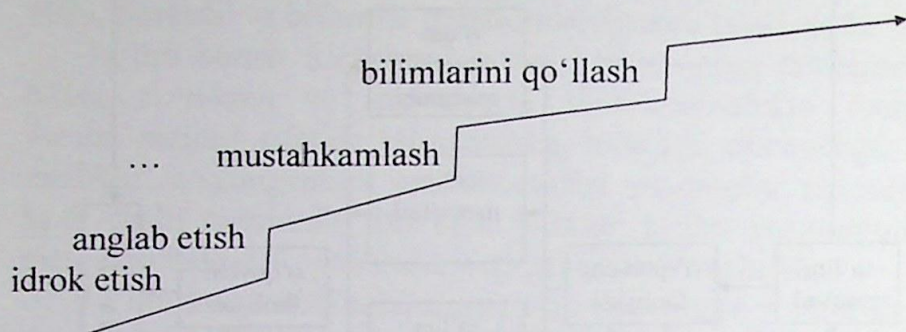

Ta'lim jarayoni tuzilishining andozasi

O'qituvchi va talabalarning ta'lim jarayonidagi faoliyatlari. O'qituvchi faoliyatining vazifasi va tuzilishi. Ta'lim muassasasida tashkil etiluvchi ta'lim jarayonida talabaning faoliyati o'qituvchi rahbarligi ostida kechadi. O'qituvchi faoliyatining vazifasi talabalarning ijtimoiy borliqni ongli va faol idrok etishga yo'naltirilgan faoliyatlarini boshqarishdan iboratdir.

Ta'lim jarayonini boshqarish quyidagi bosqichlardan iborat:

- rejalashtirish;
- tashkil etish;
- boshqarish (rag'batlantirish);
- nazorat;
- natijalarni baholash va tahlil qilish.

Rivojlantiruvchi ta'limning asosiy tamoyillaridan biri o'qitishda ko'proq axborot shaklidan ilmiy izlanish, o'quvchilarning mustaqil ishlari, imkoniyatlaridan keng foydalanish asosida o'qitishning faol metod va shakllariga o'tishni, boshqacha qilib aytganda, "qayta takrorlash"dan «tushunish, fikrlash» ga o'tishni ko'zda tutadi.

Bu o'zgarishlarni:

- mavjud ta'lim mazmunini modernizatsiyalash;
- uning tashkiliy shakllariga nisbatan texnologik yondashuvni shakllan-tirish;
- ta'lim oluvchi shaxsining individualligi, o'ziga xosligi va ehtiyojlari doirasidan kelib chiqib o'kitishni tashkil etishga xizmat qiluvchi yangicha ta'lim shakllari tizimini yaratish tamoyillari tashkil etadi.

O'qituvchi faoliyatini rejalashtirish bosqichi kalendar-tematik yoki darslar rejalarini tuzish bilan yakunlanadi. Rejalar, reja-konspektlar yoki konspektlarni tuzish uchun uzoq, jiddiy ishlash kerak bo'ladi. O'qituvchi talabalarning tayyorliklari darajasi, ularning o'quv imkoniyatlari, moddiy baza holati, shaxsiy (kasbiy) imkoniyatlarini o'rganib chiqishi, o'quv materialini mazmunini tanlab olishi, dars olib borish shakli va metodini o'ylab chiqishi kerak bo'ladi.

Bilimlarni egallash bosqichlari.

XULOSA

Ta'lim berish jarayonida ta'lim oluvchi uchun bilimlar, malakalar va ko'nikmalar tashkil qilinadi va unga uzatiladi. Mazkur jarayonning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun pedagogika fanida maxsus ta'lim usullari mavjud: an'anaviy ta'lim berish usuli, pedagogik texnologiyalarga asoslangan innovatsion ta'lim berish usuli, dasturlashtirilgan ta'lim berish usuli. An'anaviy ta'lim usulidagi ta'lim oluvchini passiv tinglovchi roldan aktiv ishtirokchi roliga olib chiqadigan, aqliy taraqqiyotni tezlashtiradigan pedagogik texnologiyalar ishlab chiqilish zaruriyati paydo bo'ldi. Pedagogik texnologiyalar talabalarda ta'limga nisbatan qiziqish va motivatsiyani oshirish hisobiga nisbatan samaraliroq ta'lim olishga yordam beradi. Pedagogik texnologiyalar uchta funksiyani bajaradi: a) instrumental funksiya (ma'lum ko'nikma va malakalar shakllantiriladi); b) gnostik funksiya (bilimlar shakllantiriladi va ta'lim oluvchining tafakkuri rivojlantiriladi); v) ijtimoiy-psixologik funksiya (ma'lum ijtimoiy-psixologik ko'nikmalar, masalan, kommunikativ ko'nikmalar rivojlantiriladi). Har bir funksiyaga mos holda ma'lum texnologiyalar qo'llaniladi: instrumental funksiya uchun o'yin mashqlari qo'llaniladi; gnostik funksiya uchun didaktik texnologiyalar qo'llaniladi; ijtimoiy psixologik funksiya uchun rolli o'yinlar qo'llaniladi.

Pedagogik texnologiyalarning ta'limda qo'llanilishi asosida psixologiyaning quyidagi qoidalari yotadi: a) tafakkur jarayonining asosida noaniqlik, muammoli vaziyatlar yotadi; b) agar biz muammolarni hal qiladigan, noaniqliklarni aniqlashtiradigan tafakkurni muammoli tafakkur deb hisoblasak, bu tafakkur usulining asosida birinchi navbatda muammoni hal etish jarayoni yotadi; v) aqliy taraqqiyotning asosida doimo muammoni hal etish yo'li bilan, mustaqil fikr yuritish orqali masalaga tanqidiy yondosha bilish yordamida yangi bilimlarni o'zlashtirish yotadi; g) aqliy taraqqiyot qonuniyatlari bilan yangi bilimlarni o'zlashtirish qonuniyatlari aksariyat

hollarda bir-biriga mos keladi. Pedagogik texnologiyalarni o'tkazish jarayonida qo'llaniladigan va ta'lim oluvchilarga beriladigan topshiriqlar uchta muhim jabhaga ega bo'ladi: a) yangi noma'lum munosabatlarga nisbatan bilish ehtiyojining paydo bo'lishiga zaruriyat; b) paydo bo'lgan noaniqlikning aniqlashtirishdagi xatti-harakatlar, ishlar, amallar zaruriyati; v) ta'lim oluvchilarning mazkur topshiriqlarni hal etishga nisbatan imkoniyatlarining borligi zaruriyati.

Pedagogik texnologiyalar ta'lim jarayonida qo'llanilishiga ko'ra bir qancha tiplarga ajratiladi: a) pedagogik texnologiyalarga talabalarda eski bilimlar tizimi bilan davrning yangi talablari o'rtasida nomunosiblik paydo bo'lganda zarurat tug'iladi; b) pedagogik texnologiyalarni talabalarining yangi amaliy shart-sharoitlar bilan to'qnash kelganida va ulardagi nazariy bilimlarning etarli emasligida ta'lim tizimiga qo'llash taqozo qilinadi; v) pedagogik texnologiyalar insonning nafaqat bilish jarayonlariga, balki shaxsiga ta'sir qilish imkoniyatiga egaligi bilan ajralib turadi va jamiyatimiz uchun muhimroq ta'lim usullaridan biri hisoblanadi.

7. Ta'lim texnologiyalarning ilmiy asoslari

Barcha talabalar etarli darajadagi yuksak natijalarga yetkazib o'qitish zarurati psixologlar va pedagoglar oldida turgan muhim masalalardan biri hisoblanadi.

Aynan mana shu vazifani hal etish oqibati o'laroq «to'liq o'zlashtirish» texnologiyasi dunyoga keladi. Mazkur texnologiyaning ijodkorlari amerikalik psixologlar Dj.Kerrol va B.Blumlar quyidagi fikrni ilgari suradilar. Talabalarni o'zlashtirish darajalarining har xilligi odatda ulardagi ta'lim olishga nisbatan qobiliyat ko'rsatkichlarining har xilligi bilan belgilanadi. Biroq Dj.Kerrol shu narsaga e'tiborini qaratdiki, an'anaviy ta'lim usulida har doim ta'lim shart-sharoitlarning o'lchovlari qayd qilinishi (barcha uchun bir xil bo'lgan o'quv vaqti, ma'lumot uzatish usuli va hokazo) olimning fikriga

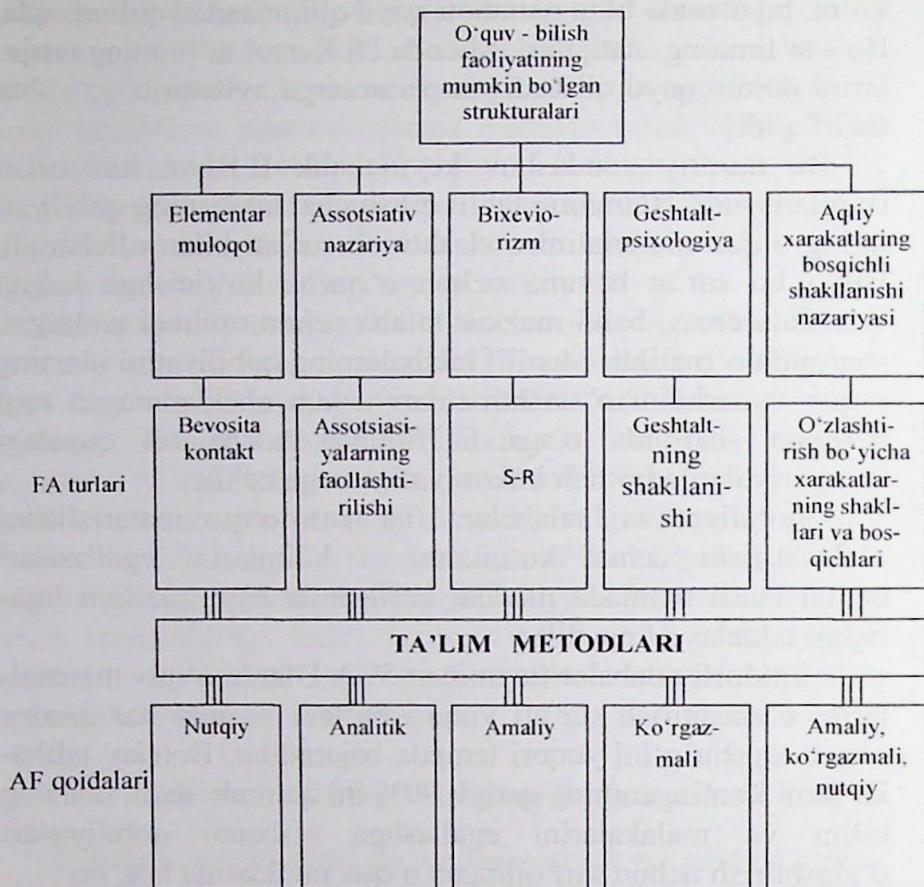
ko'ra, bu o'rinda bitta parametr qayd qilinmasdan qolinmoqda. Bu - ta'limning natijalari. Shunda Dj.Kerrol ta'limning natijalarini doimo qayd qilinadigan parametrga aylantirib qo'yishni taklif qildi.

Bu nazariy yondashuv keyinchalik B.Blum tomonidan rivojlantirildi. Blumning tahlil qilishicha, talabaning qobiliyati uning o'quv materialini o'zlashtirish sur'ati bilan o'lchamadi. Biroq bu sur'at hamma uchun o'rtacha ko'rinishga kelgan sharoitda emas, balki mazkur talaba uchun optimal tanlangan sharoitda o'rnatildi. Muallif talabalarning qobiliyatini ularning o'quv materialini o'zlashtirishlari uchun cheklanmagan vaqt berilgan sharoitda o'rgandi. Shunda talabalarni quyidagi kategoriyalarga bo'lish imkoniyati yuzaga keldi:

- qobiliyati zaif talabalar. Ular hatto o'quv materiallarini o'zlashtirishi uchun ko'nikma va bilimlarini egallashlari uchun etarli darajada muddat berilganda ham vazifani bajarishni uddalay olmaydilar.

- iqtidorli talabalar (taxminan 5%). Ularda o'quv materiallarini o'zlashtirish sur'ati yuqori bo'ladi va ular har qanday o'quv topshirig'ini yuqori tempda bajaradilar. Bunday talabalar jami kontingentning qariyb 90% ini qamrab oladi, ularning bilim va malakalarini egallashga nisbatan qobiliyatlari o'zlashtirish uchun sarf qilingan o'quv muddatiga bog'liq.

Bu tadqiqotda to'plangan ma'lumotlar asosida olim o'z g'oyasini shakllantiradi va bu holat u yaratgan «to'liq o'zlashtirish texnologiyasi» ning paydo bo'lishiga asos bo'ldi.

3-rasm. O'zlashtirish nazariyalarining klassifikatsion tasviri

Ta'lim muvaffaqiyatini ta'minlovchi omillarning eng muhimi tariqasida ta'lim oluvchining emotsional sohasiga ta'sir etuvchi pedagogik texnologiyalar samarali hisoblanadi.

Ma'lumki, his-tuyg'ular, shuningdek, emotsional holatlari (emotsional ton, kayfiyat, shijoat, ehtiros va boshqalar) shaxsning ta'lim olishga nisbatan intilishini, sa'yi-harakatlarini

kuchaytiradi, jadallashtiradi, safarbarlikni ob'ektga yo'naltiradi.

Quyidagi 3-rasmda hozirgi zamon pedagogika fanida mashhur bo'lgan o'zlashtirish nazariyalarining klassifikatsion sxemasi o'z ifodasini topgan. Ularning (yuqorida ba'zi nazariyalar qisqacha tahlil qilib chiqildi) qiyoslanishi insonni o'quv-bilish faoliyatining umumiy tuzilishini yaratish uchun asos bo'ladi. O'zlashtirishning turli xil nazariyalari va gipotezalari hamda mashqlarining ketma-ketlik tizimi ko'rinishida tatbiq etiladigan o'quv faoliyatining umumiy formulasi mazkur nazariya ichida faoliyat algoritmini tashkil topiradi.

8. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalarining turlari

Globalashuv sharoitida ta'lim shaxsni har tomonlama voyaga yetkazish, unda komillik va malakali mutaxassisga xos sifatlarni shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Bugungi tezkor davr talabalarni ham qisqa muddatda va asosli ma'lumotlar bilan qurollantirish, ular tomonidan turli fan asoslarini puxta o'zlashtirilishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishni taqozo etmoqda.

Zamonaviy sharoitda ta'lim jarayonining barcha imkoniyatlariga ko'ra shaxsni rivojlantirish, ijtimoiylashtirish va unda mustaqil, tanqidiy, ijodiy fikrlash qobiliyatlarini tarbiyalashga yo'naltirilishi talab qilinmoqda. O'zida ana shu imkoniyatlarni namoyon eta olgan ta'lim shaxsga yo'naltirilgan ta'lim deb nomlanadi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim - talabaning fikrlash va harakat strategiyasini inobatga olgan holda uning shaxsi, o'ziga xos xususiyatlari, qobiliyatini rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lim

Bu ta'lim o'qitish muhitining talaba imkoniyatlariga moslashtirilishini nazarda tutadi. Unga ko'ra ta'lim muhiti, pedagogik shart-sharoitlar, ta'lim hamda tarbiya jarayonini to'raligicha talabanning shaxsiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish, qobiliyatini rivojlantirish, shaxs sifatida kamolotga etishini ta'minlash, tafakkuri va dunyoqarashini boyitishni nazarda tutadi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning o'ziga xos jihati ta'lim oluvchi shaxsini tan olish, uni har tomonlama rivojlantirish uchun qulay, zarur muhitni yaratishdan iborat

Bu turdagi ta'lim talabalarda mustaqillik, tashabbuskorlik, javobgarlik kabi sifatlar, shuningdek, mustaqil, ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini tarbiyalashga xizmat qiladi. Bu turdagi ta'limni tashkil etishda pedagoglardan har bir talaba imkon qadar individual yondashishni, uning shaxsini hurmat qilishni, unga ishonch bildirish taqozo etiladi. Qolaversa, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim o'qitish jarayonining ishtirokchilari pedagog-talaba yoki talaba-talaba, talaba-talabalar guruhi, talaba-talabalar jamoasi tarzida o'zaro hamkorlikda bilim olish, shaxs sifatida kamol toptirish uchun qulay pedagogik sharoitni yaratish zaruriyatini ifodalaydi.

Pedagog ta'lim jarayonida shaxsga yo'naltirilgan ta'lim turlaridan foydalanar ekan, bir qator shartlarga qat'iy rioya etishi kerak. Ushbu talablar quyidagilaran iborat:

- har bir talabani alohida, o'ziga xos shaxs sifatida ko'ra olishi;
- talabani hurmat qilishi;
- talabanning ruhiy holatini to'g'ri baholay olishi;
- talabanning xohish-istak, qiziqishlarini inobatga olishi;
- har bir talabaga tolerant munosabatda bo'lishi;
- talabanning kuchi, imkoniyati va intilishlariga ishonch bildirishi;

- har bir talaba uchun qulay ta'lim muhitini yaratishi;
- talabalarning mustaqil yoki kichik guruhlariga erkin ishlashlari uchun imkoniyat yaratish;
- talabalarni o'z faoliyatlarini mustaqil nazorat qilish, faoliyati samaradorligini aniqlash, yutuqlarning omillari va yo'l qo'yilgan xatolarning oqibatlarini tahlil qilish o'rgatish;
- ta'lim jarayonida hech bir talabaga tazyiq o'tkazmaslik;
- alohida talabaning kamchiliklarini bo'rttirib ko'rsatmaslik;
- bordi-yu, talaba tomonidan bilimlarni o'zlashtira olmaslik, ta'lim jarayonida o'zini odobsiz tutish holati qayd etilsa, u holda qat'iy xulosa chiqarmasdan, buning sabablari aniqlash;
- aniqlangan sabablar asosida talabaning sha'ni, g'ururiga ziyon yetkazmagan holda u tomonidan bilimlarni o'zlashtira olmaslik, o'zini odobsiz tutish kabi holatlarni bartaraf etish;
- ta'lim jarayonida har bir talaba uchun "muvaffaqiyat muhiti"ni yarata olish;
- har bir talabaga ta'lim olisha muvaffaqiyatga erisha olishiga yordam berish;
- talabaning qobiliyatini o'stirish, shaxs sifatida rivojlanishiga yordam berish;
- talabaning shaxsini emas, balki uning aniq xatti-harakatlarini baholashi;
- pedagog sifatida har bir talabaning hurmati va ishonchini qozona olishi zarur.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim talabani ta'lim tizimiga moslashtirishni emas, aksincha, uning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda har tomonlama rivojlanishi, shaxs sifatida kamolotga etishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishni nazarda tutadi. Bu turagi ta'lim talabalarni o'z-o'zini rivojlantirishga, mustaqil bilim olishga, o'zining ichki imkoniyatlari, qobiliyatlarini to'la namoyon eta olishi, bilish faolligini oshirish uchun zarur sharoitni vujudga keltirishi

zarur. Talabalar shaxsga yo'naltirilgan ta'lim jarayonida o'quv materialini o'zlashtirishga ijodiy, tanqidiy yonashishni, yangi g'oyalarni ilgari surish, ularni asoslash, o'z fikrini himoya qilish, muammoli vaziyatlarda samarali echimni topish ko'nikma, malakalarini o'zlashtirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Pedagog tomonidan ta'lim jarayonida innovatsion xarakterga ega turli faol metodlarning qo'llanilishi talabalarni rivojlantirish, qobiliyatlari-ni yanada o'stirishga xizmat qiladi. Xususan:

Ta'lim jarayonida pedagoglar tomonidan:

- turli shakl, metod, vosita va texnologiyalardan samarali, maqsadli foydalanish;
- o'quv topshiriqlarini bajarishda talabalarga usullarni mustaqil tanlash imkonini berish;
- talabani juftlikda, kichik guruhda va jamoada ishlashini ta'minlash;
- mashg'ulotlarning loyihalashtirilishiga e'tiborning qaratilishi nafaqat o'qitish sifatini yaxshilaydi, samaradorligini oshiradi, talabalar shaxsning rivojlanishi uchun qulay sharoitni vujudga keltiradi.

Mashg'ulotlarini tashkil etishda pedagoglar o'quv axborotlarining talabalar bilim, ko'nikma, malaka va tajribalariga tayangan holda ularni qiziqтира oladigan, fikrlashga, ijodiy yondashishga undaydigan imkoniyatga ega bo'lishini ta'minlashga alohida e'tibor qaratishlari zarur.

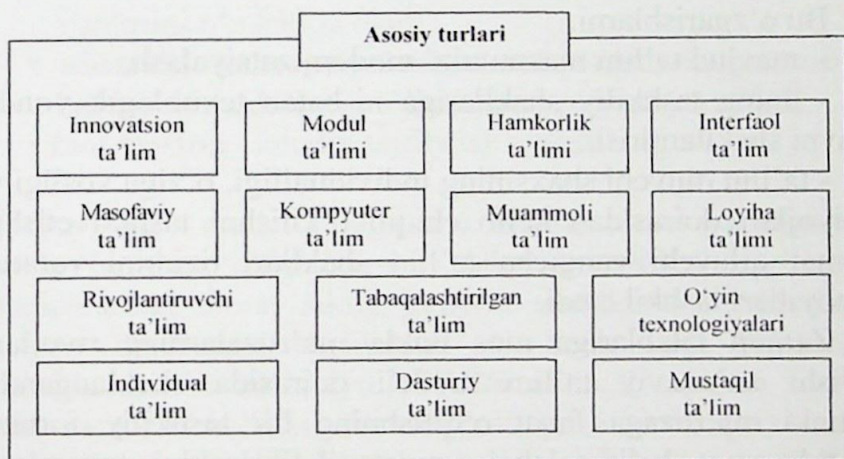
Eng muhimi pedagoglar o'quv mashg'ulotlarining nafaqat axborot berish, balki rivojlantirish xarakteriga ega bo'lishlariga e'tiborni qaratishlari zarur. Shuningdek, muhokama qilinayotgan masala, muammo, o'rganilayotgan mavzu yuzasidan talabalarining mustaqil fikr bildirishlari (noto'g'ri bo'lsada, fikr bilirishlari)ga imkon berish, nima bo'lganda ham ularni

o'ylashga, fikrlashga undash shaxsga yo'natirilgan ta'linga xos muhim belgilardan biri sanaladi.

Ta'lim jarayonida quyidagilardan foydalanish shaxsga yo'naltirilgan ta'limning yana bir belgisidir:

- ijodiy topshiriqlar;
- kreativ yondashishni taqozo etuvchi vazifalar;
- muammoli vaziyatlar;
- rolli va ishbilarmonlik o'yinlari;
- bahs-munozara, debat;
- musobaqa ko'rinishidagi bellashuvlar.

Ayni vaqtda shaxsga yo'naltirilgan ta'limning quyidagi turlari farqlanmoqda (4-rasm):

4-rasm. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning asosiy turlari

9. Rivojlantiruvchi ta'limning maqsad va vazifalari

Bugungi zamonaviy ta'limning asosini tashkil etayotgan rivojlantiruvchi ta'limda shaxs o'qitishning diqqat markazida bo'lib, shunga binoan, ta'lim maqsadi, mazmuni va shakllari

talabaga, uning shaxsiga qaratilganligi bilan o'zgacha mazmun kasb etadi.

Bu ta'limning **maqsadi** mazmunida shaxsning qiziqishlari va ehtiyojlari asosiy ko'rsatkichlar sifatida qabul qilinib, ushbu jihatlar bo'lajak mutaxassis shaxsida kasbiy bilimlarni o'zlashtirish jarayonini takomillashtirish bilan birga, o'quv topshiriqlari, ularni tahlil etish va echish borasidagi zaruriy ko'nikma hisoblangan ijodiy tafakkur operatsiyalarini rivojlantirish kabi vazifalarni amalga oshiradi.

Rivojlantiruvchi ta'limning asosiy tamoyillaridan biri o'qitishda ko'proq axborot shaklidan ilmiy izlanish, talabalarining mustaqil ishlari, imkoniyatlaridan keng foydalanish asosida o'qitishning faol metod va shakllariga o'tishni, boshqacha qilib aytganda, «qayta takrorlash» dan «tushunish, fikrlash» ga o'tishni ko'zda tutadi.

Bu o'zgarishlarni:

- mavjud ta'lim mazmunini modernizatsiyalash;
- uning tashkiliy shakllariga nisbatan texnologik yondashuvni shakllantirish;
- ta'lim oluvchi shaxsining individualligi, o'ziga xosligi va ehtiyojlari doirasidan kelib chiqib o'qitishni tashkil etishga xizmat qiluvchi yangicha ta'lim shakllari tizimini yaratish tamoyillari tashkil etadi.

Zamon talablariga mos holda ma'ruzalarning rivojlana borishi an'anaviy ta'lim modeli doirasida cheklangandir. Chunki ma'ruzaga faqat o'qitishning bir tashkiliy formasi sifatida emas, balki talabalar mustaqil fikrlashini, muammoli vaziyatlardan chiqishda mustaqil qarorlar qabul qilishlarida amaliy ko'nikmalar hosil qilishlarining boshqaruvchi vositasi sifatida ham qarash lozimdir. Buning uchun rivojlantiruvchi ta'lim, ushbu ta'lim modelida ma'ruzaning tutgan o'rni va funksional vazifasi to'g'risida to'xtalib o'tish lozim hisoblanadi. Zamonaviy ma'ruzalarni ta'lim jarayonida tutgan o'rni, mohiyati va funksional vazifasini aniqlash uchun rivojlanti-

ruvchi ta'limning quyidagi ikki modelini qisqa tahlil qilib chiqamiz.

1. Rivojlantiruvchi ta'limning siklik modeli

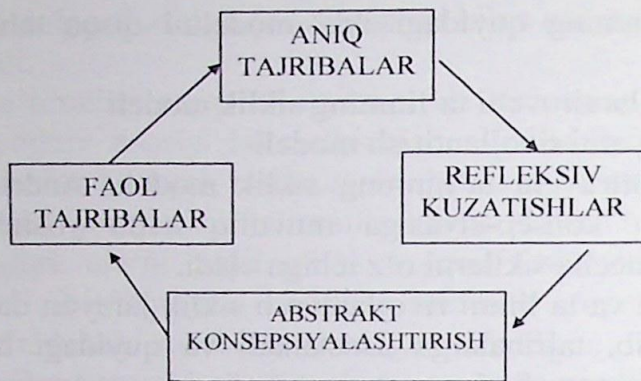
2. Faoliyatni rivojlantirish modeli

Rivojlantiruvchi ta'limning siklik modeli. Andragogikaning asosiy konsepsiyasiga muvofiq katta yoshdagilarni o'qitish bir necha sikllarni o'z ichiga oladi.

O'qitish va ta'limni rivojlantirish siklik jarayon davomida yuzaga kelib, tajribalarga asoslanadi va quyidagi bosqichlardan tashkil topadi (5-rasm):

- **aniq tajribalar** talabaning shaxsiy tajribasi va kuzatishlari natijasida olingan ma'lumotlarni to'plashdan boshlanadi.
- **refleksiv kuzatish** to'plangan ma'lumotlarning ma'nosini va mohiyatini izlash, tahlil qilish va fikrlash jarayonlarini o'z ichiga oladi.
- **abstrakt konsepsiyalashda** aniqlangan muammolarni hal qilish modeli va yo'llari konsepsiyasi yaratiladi.
- **faol tajriba** - amaliy tajribalar o'tkaziladi.

Quyidagi model o'ziga xos muhim xususiyatlarga ega bo'lib, bunda o'qitish bir-biri bilan ketma-ket bog'langan bosqichlardan iborat siklik jarayon shaklida tashkil etiladi. Jarayon tajribadan boshlanadi va hech vaqt bosqichlar o'rtasida uzilish bo'lmaydi. Sikllar nafaqat ma'lum ketma-ketlik asosida bir-birini almashtiradi, balki bir-biriga qarama-qarshi ham turadi. Masalan, aniq tajribalarga abstrakt konsepsiyalash qarshi tursa, faol tajribaga refleksiv kuzatish qarshi bo'ladi. O'qitish jarayonida turli pedagoglar ushbu siklning u yoki bu boqichiga ko'proq e'tibor qaratishadi va bu holatni Kolb va Fray "o'qitish stili" deb ko'rsatadi.

5-rasm. O'qitish sikli modeli (Kolb, Fray)

Ushbu modelga muvofiq talaba o'z tajribasi va bilimining qaysi sohada etarli emasligini aniqlashtiradi, qiynalayotgan muammolarini shakllantiradi hamda Ushbu muammolarni hal etish vositalari va yo'llarini belgilaydi, o'quv maqsadini aniqlab oladi.

Faoliyatni rivojlantirish modeli. Oddiy o'qitishdan farqli o'laroq, oliy ta'limda talabalarga nafaqat fan bo'yicha yangi bilim va ma'lumotlar beriladi, balki olingan bilimlarni amalda qo'llash ko'nikmalarini hosil qilish, bilimlarni rivojlantirish va qayta ishlashga ham o'rgatiladi. Ta'lim berish jarayonida modellar o'rni almashadi – kasbiy faoliyat ko'rinishi o'zgaradi, talabaning qobiliyati, uquvi rivojlanadi, o'quv maqsadi o'zgaradi. Ta'lim faoliyatining rivojlanish samarasi ham aynan shu bilan xarakterlanadi. Rivojlanuvchi faoliyat quyidagi uch xil yo'nalishda amalga oshadi:

1. Shaxsiy faoliyatda
2. Faoliyat refleksiyasida
3. Metodologik muhitda

Bu erda metodologiya bilim olishda yuzaga keladigan qiyinchiliklarga qaratilgan g'oyalar, konsepsiyalar, uslublar va vositalar majmui sifatida qaraladi. Ta'lim jarayoni nuqtai nazaridan ushbu modelni quyidagicha o'qish mumkin: talaba

o'z faoliyati davomida refleksiv holatga olib chiquvchi bir qancha muammolarga duch keladi va ketma-ket ravishda quyidagi uch jarayonni amalga oshiradi:

- *tahlil* - o'z faoliyatini tadqiq qilish, ya'ni faoliyatni qayta shakllantirish va o'zlashtirishdagi muammoli vaziyatlarni aniqlash;

- *tanqid* - o'zlashtirishdagi muammolar sababini aniqlash;

- *me'yorlashtirish* - faoliyatni rivojlantirish. Muammoni barataraf etishga qaratilgan g'oyalar, gipotezalar va usullarni o'ylab topish, yangi me'yorlarni tuzish.

An'anaviy va rivojlantiruvchi ta'lim modellarini taqqoslab quyidagilarni aniqlashimiz mumkin:

An'anaviy ta'lim modelining maqsadi va natijasi standart vazifalarni echish bo'yicha bilimlar berish hamda amaliy ko'nikmalar hosil qilishdan iborat.

Rivojlantiruvchi ta'limning maqsadi va natijasi bo'ljak mutaxassislarni aniq ishlab chiqarish sharoitida muvaffaqiyatli faoliyatini amalga oshirishga qaratilgan kompetentligini rivojlantirish, nafaqat standart vaziyatlarda, balki o'zgaruvchan nostandart vaziyatlarda ham mustaqil qarorlar qabul qilish bo'yicha bilimlar berish va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishdan iborat. Rivojlantiruvchi ta'lim modelida ma'ruza dialog shaklida olib boriladi va talabada ma'ruza mazmuni bo'yicha tahlil qilish, izlanish, yangi g'oyalar hosil bo'lish, o'z g'oya va fikrlarini bayon etish, boshqa talabalarning ushbu muammo bo'yicha fikrlarini tinglash va unga o'z munosabatlarini bildirish imkoniyati yaratiladi.

10. Talabalar tanqidiy fikrini rivojlantirishda interfaol metodlarning o'rni

Interfaol metodlar - o'zaro fikr almashishga, o'zaro fikrlarni to'ldirishga, noverbal va verbal ta'sir o'tkazishga qaratilgan harakatlar majmuasidir. Interfaol metodlar o'zaro ta'sir asosida qurilgan intellektual harakatlar shunchaki ta'sir,

turtki vazifasini bajarish bilan cheklanib qolmasdan, balki hamkorlik subektlarini ijodiy izlanishga yo'naltirish, noma'lum holatni ochishga, kashf etishga ko'mak beruvchi nazariy-aqliy mulohazalarda ifodalanishi mumkin.

Ta'lim mazmunini o'zlashtirishda talabalarning bilim saviyasi, o'zlashtirish darajasi, ta'lim manbai, didaktik vazifalariga qarab, munosib ravishda quyidagi **interfaol metodlar** qo'llaniladi:

- o'qitishning ko'rgazmali metodi;
- mustaqil ishlar metodi;
- muammoli evristik modellashtirish metodi;
- ilmiy tadqiqot metodlari;
- o'qitishning muammoli-izlanish va reproduktiv metodi;
- o'qitishning induktiv va deduktiv metodi;
- o'qitishning nazorat va o'zini o'zi nazorat qilish metodi.

Metodlar quyidagi guruhchalarni o'z ichiga oladi:

1. O'quv axborotlarini eshitish orqali qabul qilish metodlari (og'zaki metodlar: hikoya, ma'ruza, suhbat va boshqalar).

2. O'quv axborotlarini ko'rgazmali uzatish va ko'rish orqali qabul qilish metodlari (ko'rgazmali metod, tasviriy namoyish qilish va boshqalar).

3. O'quv axborotlarini amaliy mehnat harakatlari orqali berish (amaliy metodlar, mashqlar, laboratoriya ishlari, dastur tuzish, pedagogik masalalarni echish, mehnat harakatlari va boshqalar).

Interfaol metodlar asosida tuzilgan dars tizimlarida turli strategiyalardan foydalaniladi. Bunda talabalarga kitoblar, daftar va boshqa usullardan foydalanish taqiqlanmaydi, aksincha bunday usullarni qo'llash rag'batlantiriladi.

Talabalarning ijodiy imkoniyatlarini rivojlantirish, muammolarni hal qilishda tayyor standart echimlar bilan birga nostandart echimlar qilishga undash, talabalar ichki hissiyotlarini yuzaga chiqarib, ularni mantiqiy fikrlashga chorlash,

ularni solishtirish, xususiy analitik fikr yuritishga o'rgatish, talabalar intellektual, zukkolik xislatlarini shakllantirish va ma'lum yo'nalishda yanada yuqori darajada rivojlantirish maqsadida muammoli uslubdan foydalaniladi.

Muammoli vaziyat qanday hosil qilinadi? Buning uchun bajarilishi lozim bo'lgan topshiriq e'lon qilinadi. Endi shu vazifani bajarish uchun talaba bor bilim va ko'nikmalarini eslaydi, topshiriqni bajarishda shu paytgacha egallagan bilimlarining etishmasligini sezish bilan birga talaba shaxsida ma'lum psixologik qarama-qarshilik shaklidagi holat yuz beradi. Galdagi muammo topshiriqni bajarish va shu topshiriqni bajarish uchun yangi bilim, iqtidor va ko'nikmalarni izlash muammosi paydo bo'ladi. Ana shu vaziyat esa, muammoli tahsilning boshlanish jarayoni hisoblanadi.

Pedagog talabalarining topshiriqni mustaqil bajarish jarayonini zukkolik bilan boshqaradi, e'tibor bilan kuzatadi, kerak bo'lganda jonli muloqotga chorlaydi. Talabalar mantiqiy fikrlash davomida ularning jonli mushohadasi, fikr doirasi pedagog tomonidan izchillik bilan hisobga olinib tahsil oxirida faol talabalarga qo'yilgan ballar yoki baholarni e'lon qiladi.

An'anaviy metodikada talaba shaxsining rivojlanishini hisobga olgan holda uning bilimi ko'nikmaga, undan esa malakagacha rivojlanishiga ahamiyat berilmasligi ayon. O'qituvchi talabaga iloji boricha o'rganilayotgan mavzudan ko'proq axborot berishga harakat qiladi. O'qituvchi: axborotlarni to'plash, tanlash, qayta ishlash va o'rganilgan axborotlarni qo'llash kabi bilishning uchta bosqichdan iborat modeliga rioya qilavermaydi. Keyingi navbatda talabaning bilish faoliyati (olgan bilimi) uning yangi pog'onasiga, ya'ni bilish faoliyatining faollashuv jarayoniga o'tishi kerak. SHundaygina bilim ko'nikmaga, ko'nikma esa malakaga aylanadi. Talabalar bilish faoliyatining faollashuvi qator tamoyillarga tayaradi: fanni o'rganishga qiziqtirish, tayanch iboralarga asoslanish, muammoli metodlarni qo'llash, mustaqil ishlarni tashkil etish,

yalpi va yakka ishlarni tashkillashtirish, ko'rgazmali va texnik vositalardan foydalanish, ta'lim mazmunini turmush bilan bog'lash, fanlararo aloqadorlikni o'rnatish va hokazo. Bundan esa, ta'lim jarayonida o'qituvchi rioya qilishi kerak bo'ladigan asosiy tamoyillar kelib chiqadi:

- talabada o'z kuchiga ishonish hissiyotini uyg'otish;
- talabaga o'z vaqtida kerakli yordam berish.

11. Modulli o'qitish texnologiyasi

«Modulli o'qitish» termini xalqaro tushuncha - modul bilan bog'liq bo'lib («modul», lat. *modulus*), uning bitta ma'nosi faoliyat ko'rsata oladigan o'zaro chambarchas bog'liq elementlardan iborat bo'lgan tugunni bildiradi. Bu ma'noda u modulli o'qitishning asosiy vositasi sifatida, tugallangan axborot bloki sifatida tushuniladi.

Modul – bu fanning fundamental tushunchasini takdim etadi: muayyan jarayoni yoki qonuni, bo'limi, muayyan katta mavzu, o'zaro bog'liq tushunchalar guruhidir.

Modul – bu fanning bir yoki bir necha tushunchalarni o'zlashtirishga yo'naltirilgan, ishlab chiqilgan tamoyillar asosida shakllangan mantiqan tugallangan o'quv materialidir.

1982 y. YUNESKOning anjumandagi ma'ruzasida modulga «Mashqlarni xususiy tezlikda diqqat bilan tanishish va ketma-ket o'rganish orqali individual yoki guruh mashg'ulotlarida bir yoki bir necha malakaga ega bo'lish uchun mo'ljallangan alohida o'rgatuvchi paket (to'plam)» deb ta'rif berilgan edi.

Modulli o'qitish – o'qitishning istiqbolli tizimlaridan biri hisoblanadi, chunki u odam bosh miyasining o'zlashtirish tizimga eng yaxshi moslashgandir.

Modulli o'qitish asosan inson bosh miyasi to'qimalarining modulli tashkil etilganligiga tayanadi

Modulli o'qitish o'qitishning istiqbolli tizimlaridan biri hisoblanadi, chunki u ta'lim oluvchilarning bilim imkoniyatlarini va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish tizimiga eng yaxshi moslashgandir.

An'anaviy ta'limda o'quv maqsadlari pedagog faoliyati orqali ifodalangan ya'ni bilim berishga yo'naltirilgan bo'lsa, modulli o'qitishda ta'lim oluvchilar faoliyati orqali ifodalanib, kasbiy faoliyatga yo'naltirilgan bo'ladi.

Ushbu 3-jadvalning tahlili shuni ko'rsatadiki, modulli texnologiyaga asoslangan ta'lim an'anaviy ta'limdan o'qitish usullari va vositalari uni tashkil etish va natijalari bilan sezilarli farq qiladi.

3-jadval

Modulli o'qitish texnologiyasining an'anaviy o'qitishdan farqli xususiyatlarini quyidagi jadvalda keltirdik

An'anaviy o'qitish texnologiyasiga asoslangan	Modulli o'qitish texnologiyasiga asoslangan
Bir tomonga yo'naltirilgan axborot. Bir tomonlama muloqot (darslik → o'qituvchi → talaba) • Axborot olish • Xotirada saqlash Ma'nosini tushunmagan holda mexanik tarzda yodlash.	Fikrlash va amaliy faoliyat orqali tahsil olishda faol ishtirok etishni rag'batlantirish. • Ikki tomonlama muloqot • Tahlil qilish orqali ma'lumotni eslab qolish • Bilim va ko'nikmalarni namoyish etish • Mazmunni tushunish va hayotga bog'lash.

Modulli o'qitish ta'limning quyidagi zamonaviy masalalarini har tomonlama echish imkoniyatini yaratadi:

- modul faoliyatlik asosida o'qitish mazmunini optimallashtirish va tizimlash dasturlarini o'zgaruvchanligi, moslashuvchanligini ta'minlaydi;

- o'qitishni individuallashtirish;

- amaliy faoliyatga o'rgatish va kuzatiladigan xarakterlarni baholash darajasida o'qitish samaradorligini nazorat qilish;

- kasbga qiziqtirish asosida faollashtirish mustaqillik va o'qitish imkoniyatlarini to'la ro'yobga chiqarish.

Modulli o'qitish samaradorligi quyidagi omillarga bog'liq:

- ta'lim muassasasining moddiy-texnik bazasi;

- malakali professor-o'qituvchilar tarkibi darajasi;

- talabalar tayyorgarligi darajasiga;

- kutiladigan natijalar bahosiga;

- didaktik materiallarning ishlab chiqilishiga;

- modullar natijasi va tahliliga.

Modulli o'qitishda o'quv dasturlarini to'la qisqartirilgan va chuqurlashtirilgan tabaqalash orqali bosqichma-bosqich o'qitish imkoniyati yaratiladi. Ya'ni o'qitishni individuallashtirish mumkin bo'ladi. Modulli o'qitishga o'tishda quyidagi maqsadlar ko'zlanadi:

- o'qitishning uzluksizligini ta'minlash;

- o'qitishni individuallashtirish;

- o'quv materialini mustaqil o'zlashtirish uchun etarli sharoit yaratish;

- o'qitishni jadallashtirish;

- fanni samarali o'zlashtirishga erishish.

Modulli o'qitish fanning asosiy masalalari bo'yicha umumlashtirilgan ma'lumotlar beruvchi muammoli a yo'riqli ma'ruzalar o'qilishini taqozo etadi. Ma'ruzalar talabalarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirishga qaratilmog'i lozim.

Modul amaliy va laboratoriya mashg'ulotlari ma'ruzalar bilan birga tuzilishi, ular ma'ruzalar mazmunini o'rganiladigan yangi material bilan to'ldirilishi kerak.

12. Modulli-kredit texnologiyasi

Modulli-kredit tizimi zamonaviy ta'limning eng takomillashgan shakli sanaladi.

Kredit birliklarining soni talabalar tomonidan sarflandigan mehnat sarfiga mos holda belgilanadi. **Talabaning mehnat sarfi** - auditoriya mashg'ulotlari, mustaqil ishlar va o'quv rejasida ko'zda tutilgan boshqa faoliyatlarini o'z ichiga oladi. O'quv fani (moduli)ni o'rganish uchun talaba tomonidan sarflangan umumiy mehnat sarfi miqdori (auditoriya va mustaqil ish soatlari) bir o'quv yilida 750-800 soatni tashkil etishi lozim. Ayni o'rinda aytib o'tish zarurki, kreditlar auditoriya soatlari bilan chegaralanib qolmay, balki talabaning auditoriyadan tashqari sharoitda ham o'quv fani (moduli)ni o'zlashtirish uchun sarflaydigan yuklamani ham inobatga olgan holda belgilanadi.

«**Kredit**» atamasi (ESTS-credit) - «sinovdan o'tdi» ma'nosini anglatib, talabalarning o'quv yurtida ma'lum bir kurs (mobil)ni muvaffaqiyatli yakunlaganligi to'g'risida ma'lumot beradi

Modul-kredit tizimi - har bir o'quv fani (moduli)ning talabalar tomonidan ma'lum miqdordagi kredit birliklari asosida o'zlashtirilishini ta'minlovchi tizim

Odatda o'quv rejasiga kiritilgan fanlar bo'yicha ajratiladigan kreditlar soni 3 ga teng. Ba'zan o'quv fani uchun ajratilgan kredit soni 3 tadan ko'p yoki kam bo'lishi mumkin. Kreditlar barcha (majburiy va ixtiyoriy) tanlangan o'quv fanlari bo'yicha taqsimlanadi.

Kreditlarning taqsimlanishida fan bo'yicha kurs loyihalari va amaliy ishlarining mavjudligi inoatga olinadi. O'quv fani uchun ajratiladigan kreditlar miqdori fanning murakkabligi hamda talabalar tomonidan uning o'zlashtirilishiga bog'liq bo'ladi. ESTSda kreditlar yig'indisi semestrda - 30 tani,

o'quv yili davomida - 60 tani, bakalavriat davrida esa - 240 ni tashkil etadi.

ESTS kredit texnologiyasiga o'tishdan ko'zlangan maqsad talabalarga xorijda o'qishni davom ettirish uchun oliy yurtini tanlashda shart-sharoit yaratish; muayyan davlatdagi mavjud ta'lim olish muddatining xorijiy davlatlarda tan olinishini ta'minlash; Evropa oliy o'quv yurtlari o'quv rejalarini o'rganish va shu asosida o'quv jarayonini takomillashtirish; talabalar qobiliyatini to'la rivojlantirish va o'qitishning yuqori natijalariga erishish.

O'quv rejası bo'yicha barcha o'quv fanlari ikki guruhga bo'linadi:

- 1) majburiy fanlar;
- 2) talaba tomonidan ixtiyoriy tanlanadigan fanlar.

Ular taxminan 1:2 nisbatda bo'ladi.

Har bir talaba shaxsiy o'quv rejasiga ega bo'lishi zarur. Qolaversa, talaba har bir o'quv fani bo'yicha o'qituvchini tanlash huquqiga ega.

Modul-kredit tizimi uchun har bir semestrda o'rganiladigan fanlarning soni kamida 3 ta, ko'pi bilan 7 ta bo'lishi, mustaqil ishga ajratilgan soatlarning auditoriya soatlaridan ko'pligi o'ziga xos jihatlar sanaladi.

Asosiy hujjat transkript (transcript of records) - unifikatsiyalashgan hujjat bo'lib, yagona shaklga ega

Transkript ta'lim natijalarining tan olinishi uchun majburiy hujjat sanaladi. Unda talaba o'qiyotgan davlatda qabul qilingan baholash tizimi hamda o'z mamlakatida olgan baholari to'g'risidagi ma'lumot beriladi.

O'quv fanlari bo'yicha dasturlar "sillabus" deb nomlanib, ular quyidagi tarkibiy tuzilmaga ega bo'ladi:

- o'quv fanining to'liq nomi va uning o'quv rejasidagi tartib raqami;
- o'quv fanini o'rganishdan ko'zlangan maqsad;
- o'quv fanining qisqacha mazmuni;
- mashg'ulotlar jadvali ilovasiga asoslangan taqvimiy reja;
- o'qitish texnologiyasi;
- talabaning mas'uliyati va unga qo'yilgan talablar;
- talabalar bilimini baholash tartibi va mezonlari;
- asosiy va qo'shimcha adabiyotlar ro'yxati.

Modul-kredit tizimiga ko'ra o'quv mashg'ulotlari shaxsga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalari va talabaning mustaqil o'qib-o'rganishiga asoslanadi.

Ta'limning birinchi bosqichida har bir talabaga axborot paketi beriladi. Unda ma'lumotlar mavjud bo'lib, ular talabalarga modul-kredit tizimi bo'yicha muvaffaqiyatli ta'lim olish shartlaridan xabardor bo'lish imkoniyatini yaratadi:

O'quv kreditlarini hisoblashda haftalik auditoriya o'quv yuklamasi 36, talabalarining haftalik mehnat sarfi o'rtacha 54 soat miqdorida qabul qilingan.

- oliy ta'lim muassasasi haqida ma'lumot;
- o'quv rejas;
- o'quv jarayonining grafigi;
- o'quv fanlarining mazmuni;
- OTMda mavjud bo'lgan o'qitish tizimining metodik xususiyatlari haqida ma'lumotlar;
- talabalar bilimini baholash tizimi va baholar shkalasi haqida ma'lumotlar;
- ijtimoiy-maishiy shart-sharoitlarga oid ma'lumotlar;
- OTM faoliyatining tarixiy taraqqiyoti va uning zamonaviy rivojiga oid ma'lumotlar;
- qo'shimcha ta'lim xizmatlari to'g'risida ma'lumotlar.

uchun ham ta'lim standartlariga muvofiq ishlab chiqilgan o'quv rejas ta'lim jarayoni uchun asosi bo'lib xizmat qiladi. Aynan o'quv rejasiga muvofiq o'quv faoliyatining turlari bo'yicha talabalar tomonidan sarflanadigan mehnat sarflari

aniqlanadi. O'quv faoliyati turlari bo'yicha mehnat sarflarini hisoblash taxminan shunday kechadi (4-jadval):

4-jadval

O'quv faoliyati turlari bo'yicha kreditlar taqsimoti (namuna)

№	DTS asosida o'quv faoliyatining nomi	Haftalar soni	Auditoriya soatlari	Umumiy o'quv yuklamasi	Kredit
1	Nazariy va amaliy ta'lim	136	[136·36]	$136 \cdot 54 = 7344$	$7344 \cdot 0,029 = 213$
2	Pedagogik amaliyot	8	288	432	13
3	Bitiruv ishi	5	$5 \cdot 36 = 180$	$5 \cdot 54 = 270$	8
4	Attestatsiya	19	-	-	6
5	Ta'til	32	-	-	
Jami:		204	5508	8262	240

Kreditlarni hisoblash va ularni o'quv faoliyatlari turlari, bloklar va alohida fanlar bo'yicha taqsimlashda o'tish koeffitsienti ($K_{o,t}$)ni aniqlash talab etiladi:

$$K_{o,t} = 240 : 8262 - 0,029$$

Bu yerda: 240 bakalavriatning ESTS bo'yicha umumiy mehnat sarflari yig'indisi, soat.

Jami kreditlar soni talabalarning mehnat sarfiga ko'ra o'tish koeffitsienti (0,029) ga ko'paytiriladi.

O'quv faoliyatining turlari, bloklar va alohida o'quv bo'yicha kreditlarni hisoblash quyidagi namuna bo'yicha amalga oshiriladi (5-jadval):

5-jadval

Fanlar bloklari bo'yicha kreditlar taqsimoti

№	Fanlar bloklarining nomlanishi	Auditoriya soatlari	Umumiy o'quv yuklamasi	Kredit
---	--------------------------------	---------------------	------------------------	--------

1	Umumgumanitar va ijtimoiy fanlar	1214 ($\approx 25\%$)	1726	50
2	Matematik va tabiiy ilmiy fanlar	846 (25 %)	1292	37
3	Umumkasb fanlari	2034 (50 %)	3682	89
4	Ixtisoslik fanlar	468 ($\approx 10\%$)	794	23
5	Qo'shimcha fanlar	334 ($\approx 5\%$)	450	14
6	Malakaviy amaliyot	432 6	648 9	19
7	Bitiruv ishi	180	270	8
Jami		5508	8262	240

O'quv jarayoni modul-kredit tizimi asosida tashkil etilganida, odatda 4 balli yoki 100 foizli baho shkalasi qo'llaniladi. Ya'ni:

A - 4 ball;

V - 3,5 ball;

S - 3 ball;

D - 2,5 ball;

E - 2 ball;

F - 1,5 ball;

F - 1 ball;

100 foizli baholash tizimi taxminan quyidagicha taqsimlanadi:

- mashg'ulotlarda qatnashishi - 5%;
- joriy nazarot (test) - 30% (odatda 10% dan 3 marta);
- mustaqil ta'lim - 15% (o'rtacha 5% dan 3 marta);
- laboratoriya ishi - 10%;
- kurs loyihasi (ishi) - 10%.

Yevropa mamlakatlarida modul-kredit tizimi bo'yicha faoliyat yuritayotgan universitetlarda baholash mezonlari va darajalari quyidagicha (6-jadval):

Baholash mezonlari va darajalari

Baholar ta'rifi	SHartli belgisi	O'zlash-tirish %	Baholash mezonlari	Tayyorgarlik darajasi
A'lo	A	90-100 (baholash)	Bilimlarni umumlashtira oladi, ma'lumotlarni baholaydi, tahlil qiladi, tushunadi, biladi	4-daraja (ijodiy daraja)
Juda yaxshi	V	80-90 (sintez va tahlil)	Bilimlarni sintezlaydi, tahlil qiladi, qo'llaydi, tushunadi, biladi	3-daraja (ko'nikma va malakalarga egalikni to'la namoyish etish darajasi)
Yaxshi	S	70-80 qo'llash	Bilimlarni qo'llaydi, tushunadi, biladi	3-daraja (ko'nikma va malakalarga egalik darajasi)
Qoniqarli	D	tushunish	Bilimlarni tushunadi, biladi	2-daraja (bilimlarni qayta tiklash darajasi)
Etarli	E	50-60 bilish	Bilimlardan xabardor	1-daraja (tasavvur etish darajasi)
Yetarli emas, qo'shimcha yana ishlash talab qilinadi	FY	40-50	Bilimlardan yomon xabardor	0-daraja (yomon tasavvur etish darajasi)
Etarli emas, qo'shimcha yana juda ham qo'p ishlash talab qilinadi	F	40 kam	Bilimlardan mutlaqo xabardor emas	0-daraja (mutlaqo tasavvur etish darajasi)

O'quv fani (moduli) materialining 90-100 % o'zlash-tirilishi uchun «a'lo» baho qo'yiladi. Bu kasbiy tayyorgarlikni

4-darajasiga teng bo'lib, «ijod darajasi» deb belgilanadi. Agarda o'quv fani (moduli) dasturi bo'yicha materiallar kamida 50% o'zlashtirilsa, u holda «etarli» bahosi qo'yiladi va u o'zlashtirishning «tasavvur etish darajasi» deb belgilanadi. O'quv fani materiallarining 40% dan kam o'zlashtirishi, tayyorgarlikning 0-darajasi («mutlaqo tasavvur eta olmaslik darajasi») ga teng hisoblanadi.

Har bir kurs yakunlangandan so'ng talaba kreditni yakunlaganligi to'g'risidagi guvohnomaga ega bo'ladi.

13. Masofali o'qitish texnologiyalari

Masofali o'qitish zamonaviy ta'limning eng muhim va tobora ommaviylashib borayotgan shakli sanaladi. Zamonaviy sharoitda axborot-kommunikatsion texnologiyalarning tezkor rivojlanishi ta'lim jarayonida ularning imkoniyatlaridan foydalanish uchun qulay sharoitni vujudga keltirdi. Ayni vaqtda etakchi xorijiy mamlakatlar masofadan o'qitish borasida boy tajriba to'plangan.

Masofaviy ta'lim - muayyan nuqtadan axborot-kommunikatsiya vositalari (video, audio, kompyuter, multimedia, radio, televidenie va b.) yordamida ta'lim xizmatlarini ko'rsatish, ta'limiy mahsulotlarni tarqatish va yetkazib berishdai an'anaviy hamda innovatsion shakl, metod, vositalarga asoslangan holda ta'lim resurslaridan foydalanishga vo'naltirilgan ta'lim

O'qitishning bu shakli ta'lim oluvchi talabalarning bir-birlari hamda o'qitish vositalari bilan o'zaro ta'sirining maqsadga yo'naltirilgan interfaol jarayonidan iborat bo'lib, bunda ta'lim jarayoni ularning geografik fazoviy joylashishiga bog'liq bo'lmaydi. Ta'lim jarayoni kichik tizimlardan iborat, ya'ni o'qitish maqsadi, mazmuni, metodlari, vositalari, tashkiliy shakllari, nazorat, o'quv-moddiy, moliyaviy-iqtisodiy, me'yoriy-huquqiy va marketing kabi elementlarni qamrab olgan o'ziga xos pedagogik tizimda kechadi.

Axborot-ta'lim muhiti ma'lumotlarni uzatish vositalari, axborot resurslari, o'zaro muloqot bayonlari, foydalanuvchilarning ta'lim olishga bo'lgan ehtiyojlarini qondirishga yo'naltirilgan apparat-dasturiy, tashkiliy-uslubiy ta'minot va boshqalar masofadan ta'limning tizimiy-tashkiliy majmui sanaladi.

Masofaviy ta'lim o'qitishning an'anaviy usullaridan foydalanish, turg'un sharoitda o'qish imkoniyatiga ega bo'lmagan, imkoniyatlari tibbiy shart-sharoitlar tufayli chegaralangan shaxslar, shuningdek, kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish kurslarining tinglovchilari, xorijiy mamlakatlarning ta'lim muassasalarida o'qitish istagida bo'lgan abituriyentlar, ikkinchi mutaxassislikni egalashni xohlovchi kadrlarga juda qulay sharoitni yaratib beradi.

Mazkur ta'limni tashkil etishda o'qituvchilarning faoliyati faqat o'quv axborotlarini uzatish bilan cheklanmaydi. Shu sababli bu turdagi ta'limni tashkil etishga bir necha mutaxassis jalb qilinadi. Ular o'z vazifalariga ko'ra turlicha nomlanadi. Xususan:

1. **O'qituvchi** - masofaviy ta'limni tashkil etishda foydalaniladigan o'quv-metodik qo'llanmalarning muallifi.

2. **Moderator** - masofaviy ta'lim negizida tashkil etilayotgan seminar, trening, davra suhbat va forumlarga boshchilik qiluvchi (boshqaruvchi) pedagog (muloqot jarayonining to'g'ri tashkil etilishini ta'minlaydi, bildirilayotgan fikrlarni umumlashtiradi, zarur bo'lganda ularni to'g'rileydi, ta'lim oluvchilarning mustaqil fikrlash va ishlash qobiliyatlarini rivojlantiradi, bilish faoliyatlarini faollashtiradi).

3. **Tyutor** (lot. «tutorem») - o'quv kurslari uchun interfaol metodlarni tanlovchi, ma'ruza o'qituvchisi bilan talaba o'rtasida ta'limiy aloqani o'rnatuvchi pedagog (ustoz, murabbiy).

4. **Edvayzer** (fr. «avisen» - «o'ylamoq», «advisor» - «o'ylovchi») bitiruv malakaviy ishi, kurs loyihalarining ta'lim oluvchilar tomonidan individual, mustaqil bajarilishi vaqtida metodik yordam beradigan maslahatchi.

5. **Fasilitator** (lot. «facilis», ingl. «facilitator» - engil, qulay) - masofaviy ta'lim xizmatidan foydalanayotgan guruhlarning faoliyatini muammoning echimini topishga yo'naltiruvchi, guruhlarda yuzaga keladigan muloqotni rivojlantiruvchi, shuningdek, guruhlar faoliyatini xolis, samarali baholovchi pedagog.

6. **Invigilator** - masofaviy ta'lim asosida tashkil etiladigan o'qitish natijalarini nazorat qiluvchi mutaxassis-pedagog.

Masofaviy ta'lim tizimida produktiv, reproduktiv, muammoli bayon, evristik va ilmiy izlanish (tadqiqot) metodlari qo'llaniladi. Mazkur tizimda o'qitish vositalari sifatida quyidagilardan foydalaniladi:

kitoblar (bosma va elektron shaklda); didaktik materiallar; kompyuter o'quv tizimlari (oddiy va multimedia shaklida); audio o'quv axborotlari; video o'quv axborotlari; virtual stendlar; trenajyorlar; ma'lumotlar bazasi; texnik vositalar - radio, televidenie, magnitofon, videomagnitofon, kinoproektor, diaproektor, videoproektor, kodoskop, kompyuter, Internet tarmog'i va b.

O'quv kurslarida bir tinglovchining o'rniga boshqa tinglovchi qatnashishi, uning o'rniga sinov topshiriqlarini topshirishning olini olish maqsadida masofaviy ta'lim tizimida nazorat video konferensiyalarni tashkil etilishiga asoslanadi.

Masofaviy ta'lim tizimiga ko'ra mashg'ulotlar ma'ruza, seminar, laboratoriya mashg'uloti, kurs ishi, sinov, imtihon, maslahat, mustaqil ish kabi shakllarda yo'lga qo'yiladi.

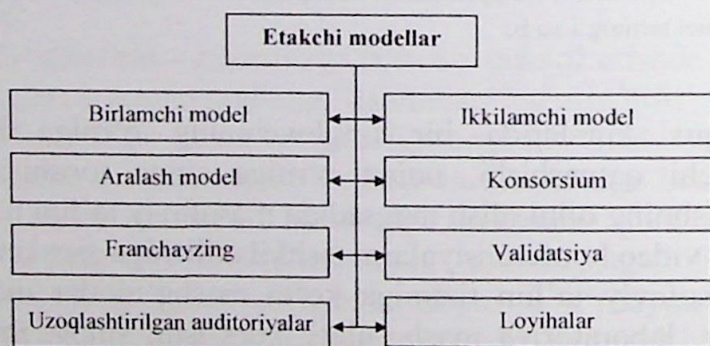
Avvaldan yozib olingan videoma'ruzalar ta'lim oluvchilarga ma'ruzalarni tinglash va ko'rish uchun sharoit yaratasa, faksimal aloqa, xabar, topshiriqlarni tarmoq orqali tezkor almashinish talabalarga o'zaro teskari aloqa orqali o'qitish imkonini beradi. Zamonaviy sharoitda telekommunikatsiya vositalari - bosma matnlar, audio va videoyozuvlar o'rnini

elektron o'quv-axborot resurslari, dasturlari bilan to'ldirilmoqda.

Masofadan o'qitishning tashkiliy-metodik modeli sifatida quyidagilar tavsiflanadi:

- eksternat asosida o'qitish;
- bir universitet negizida o'qitish;
- bir necha o'quv yurtining hamkorligi;
- maxsus masofaviy o'qitish maqsadida tashkil etilgan avtonom ta'lim muassasalari;
- avtonom o'qitish tizimlari;
- multimedia dasturi asosida norasmiy integrallashgan masofali o'qitish;
- yagonalik modeli va boshqalar.

Hozirda rivojlangan xorijiy mamlakatlarda masofaviy ta'limning quyidagi modellari (YUNESKO, 2000 yil) amal qilmoqda (6-rasm):

6-rasm. Masofaviy ta'limning yetakchi modellari

Quyidagilar ushbu modellarning mohiyati ochib beriladi.

1. Birlamchi model (u faqat masofaviy ta'limni tashkil etishga xizmat qiladi; unga ko'ra ta'limning kunduzgi shakli zarur bo'lmaydi; ta'lim barcha holatlarda masofadan tashkil etiladi; o'qituvchi va ta'lim oluvchilar o'quv faoliyatining shakl, metod va vositalarini erkinlik tanlash huquqiga ega;

hududiy markazlar tashkil etilgan bo'lib, ularda ta'lim oluvchilar o'qituvchilardan maslahat olish, yakuniy imtihonlarni topshirish imkoniyatiga ega bo'ladi; Buyuk Britaniyaning Ochiq universiteti (United Kingdom Open University) ana shu model asosida faoliyat ko'rsatadi).

2. Ikkilamchi model (unga ko'ra ta'lim qisman OTMda, qisman masofali dastur asosida tashkil etiladi; har ikki holatda ham dars jadvallari, o'qitish dasturlari, imtihonlar va baholash mezonlari bir xil bo'lib, e'tibor amaliy tajribaga, pedagogika innovatsiyalarni tadqiq etishga qaratiladi; Avstraliyadagi Yangi Angliya universiteti (University of New England) shu model asosida ishlaydi).

3. Aralash model (masofaviy ta'limning turli shakllari, bir necha shakllarning integratsiyasiga asoslangan model; ta'lim oluvchilar masofaviy ta'lim kurslari va universitet dasturlarini o'zaro parallel ravishda o'zlashtiradi; an'anaviy kurslar doirasida virtual seminar, taqdimot va video-ma'ruzaga asoslangan mashg'ulotlar tashkil etiladi; bu kabi integrallashgan kurslar Yangi Zelandiyaning Massey universiteti (Massey University, New Zealand)da tashkil etiladi).

4. Konsorsium (lot. «consortium» - «sheriklik», «birgalikda ishtirok etish»; masofaviy ta'limni tashkil etuvchi ikki universitetdan iborat birlashma; universitetlar o'quv materiallarini o'zaro almashtiradi yoki muayyan vazifalarni o'zaro bo'lishib olgan holda bajaradi; m: bir universitet masofaviy ta'lim uchun o'quv materiallarini tayyorlasa, ikkinchisi virtual o'quv guruhlarini o'qituvchilar bilan ta'minlaydi yoki masofaviy ta'lim dasturlarining akkreditatsiyasini ta'minlaydi; bunday holatda universitet, uning markazlari, fakultetlari, nodavlat tashkilotlari, davlat muassasalari universitetlar bilan hamkorlikka erishishlari mumkin; Kanadadagi Ochiq o'quv Agentligi (Open Learning Agency, Canada) ushbu model asosida ish ko'radi).

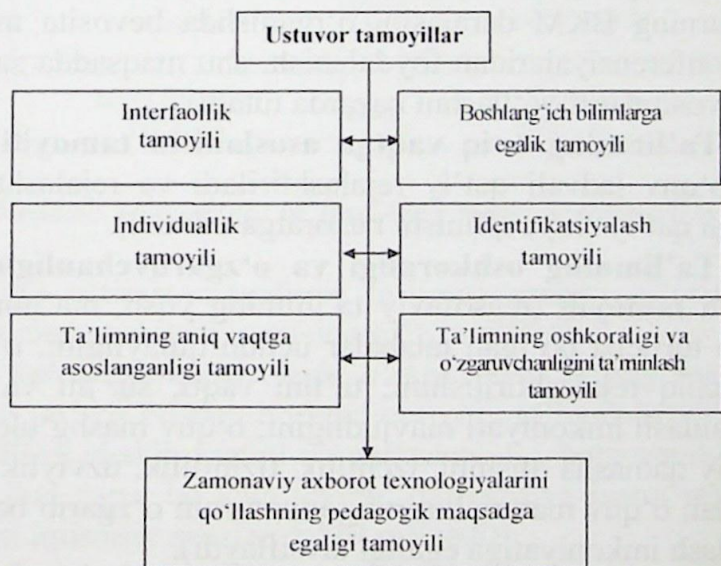
5. Franchayzing (ingl. «franchise» - «litsenziya», «huquq»; o'zaro hamkor universitetlarning bir-birlariga o'zlari tomonidan tashkil etiladigan masofaviy ta'lim kurslarini tashkil etish huquqining berishi; ushbu model asosida ta'lim oluvchilar garchi muayyan universitetda tahsil olsalarda, konsorsiumga a'zo etakchi oliy ta'lim muassasasining talabasi oladigan hajmda sifatli ta'lim xizmatlaridan foydalanish huquqiga, qolaversa, ular kabi diplomga ega bo'ladi; Buyuk Britaniyaning Ochiq universiteti qoshidagi Biznes Maktabi (Open University Business School, Great Britain) bilan o'zaro hamkorlikka erishgan Sharqiy Evropadagi qator universitetlar ana shu modelga asoslanib faoliyatni tashkil etadi).

6. Validatsiya (ingl. «validation» - «qondirish»; ta'lim mahsuloti, ta'lim xizmatlari yoki ta'lim tizimi iste'molchilari ehtiyojlarining qondirilishi; masofali ta'limning keng tarqalgan bu modeliga ko'ra o'zaro hamkor ta'lim muassasalari tenglik tamoyiliga muvofiq masofaviy ta'limni barcha darajada birgalikda tashkil etish xususida kelishib oladi; ularning biri diplom validatsiyasi, ikkinchisi o'quv kurslari, dasturlarini akreditatsiya qiladi, uchinchisi namunadagi diplom hamda sertifikatlarni berish uchun mas'ul bo'ladi, ilmiy darajalar beradi va h.k.).

7. Uzoqlashtirilgan auditoriyalar (unga ko'ra zamonaviy axborot texnologiyalari va innovatsion xarakterdagi ta'lim vositalari keng qo'llaniladi; bir oliy o'quv yurtida tashkil etilayotgan o'quv kurslari, ma'ruza va seminarlar undan uzoq masofada joylashgan ta'lim muassasalarining o'quv auditoriyalarga telekommunikatsiya vositalari orqali sinxron teleko'rsatuv, videoanjuman va radioeshittirish ko'rinishida uzatiladi; o'qituvchi bir vaqtning o'zida talabalarning katta auditoriyasi bilan ishlaydi; AQShning Viskonsiya universiteti (Wisconsin University, USA), Xitoyning markaziy radio va televedenie universiteti (China Central Radio and TV University)da masofaviy ta'limning ushbu modelidan foydalaniladi.

8. Loyihalar (u davlat ta'lim yoki ilmiy-tadqiqot dasturlari doirasida keng qamrovlik loyihani amalga oshirish uchun mo'ljallanadi; asosiy e'tibor o'quv materiallarini tayyorlovchi etakchi mutaxassislar, xodimlar, masofaviy ta'lim kurslarini tashkil etadigan o'qituvchi va olimlardan iborat ilmiy-metodik markazni shakllantirishga qaratiladi; markaz tomonidan tayyorlangan masofaviy ta'lim kurslari muayyan davlat hududida katta auditoriyaga uzatiladi; loyiha doirasida rejalashtirilgan ishlar bajarilgach (tugatilgach) yakunlanadi; Afrika va Lotin Amerikasining rivojlanayotgan davlatlarida turli xalqaro tashkilotlar tomonidan qishloq xo'jaligi, agrotexnika, ekologiya bo'yicha tashkil etiladigan ana shu modelga misol bo'la oladi).

Masofaviy ta'lim ham barcha ta'lim turlari kasbi muayyan tamoyillar asosida tashkil etiladi. Ular (7-rasm):

7-rasm. Masofaviy ta'limining ustuvor tamoyillari

Quyidalar ushbu tamoyillarning mohiyati ochib beriladi.

1. Interfaollik tamoyili (u talaba va o'qituvchi o'rtasidagi aloqani ta'minlab qolmay, balki talabalar o'rtasida o'zaro aloqani yuzaga keltiradi).

2. Boshlang'ich bilimlarga egalik tamoyili (masofaviy o'qitish tizimida tinglovchilarning oldindan tayyorgarlik ko'rishlari, texnik vositalari - kompyuter, model, elektron doska va b. bilan ta'minlanishi, Internet aloqa tizimiga ulanishi, tizimda samarali ishlay olish malakalariga ega bo'lishlar muhim).

3. Individuallik tamoyili (bu tamoyil real o'quv jarayonida kirish va oraliq nazoratlari o'tkazilishini, ularning natijalarini tahlili asosida individual o'quv rejalari tuzilishini ifodalaydi).

4. Identifikatsiyalash tamoyil (u masofaviy o'qitish tizimida mustaqil ta'lim natijalarini nazorat qilish shakli bo'lib, talabalarning BKM darajasini o'rganishda bevosita muloqot videokonferensiyalaridan foydalanish, shu maqsadda samarali texnik vositalarni qo'llashni nazarda tutadi).

5. Ta'limning aniq vaqtga asoslanishi tamoyili (unga ko'ra o'quv jadvali qat'iy rejalashtiriladi va rejalashtirilgan jadvalga qat'iy rioya qilinishi nazoratga olinadi).

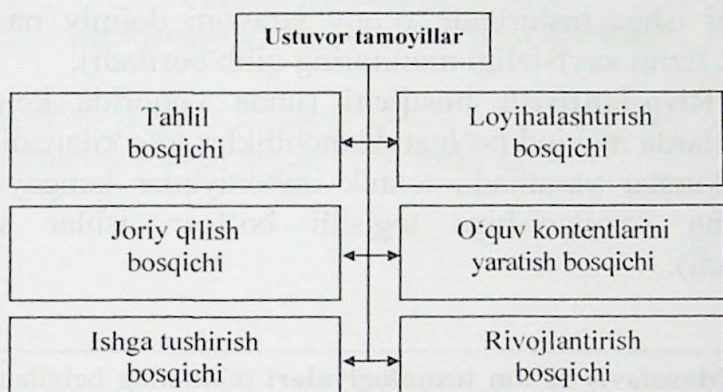
6. Ta'limning oshkoraligi va o'zgaruvchanligini ta'minlash tamoyili (masofaviy ta'limning yosh, ma'lumoti jihatidan turlicha bo'lgan talabalar uchun qulayligini, o'qitishning ochiq rejalashtirilishini; ta'lim vaqti, sur'ati va joyini erkin tanlash imkoniyati mavjudligini; o'quv mashg'ulotlarida ixtiyoriy qatnasha olishini, izchillik, tizimlilik, uzviylik nuqtai nazaridan o'quv materiallarining muntazam o'zgarib borishini ta'minlash imkoniyatiga egaligi tavsiflaydi).

7. Zamonaviy axborot texnologiyalarini qo'llashning pedagogik maqsadga egaligi tamoyili (unga ko'ra masofaviy ta'lim tizimini loyihalashtirish, yaratish va tashkil etishda mavjud texnik vositalarini maqsadga muvofiq qo'llanilishi

tahlil qilib borilishi hamda ularni qo'llashda yo'l qo'yilishi ehtimoli bo'lgan xatolarning oldi olinishi lozim).

O'quv yurtlarida masofaviy ta'limning tashkil etilishi muayyan jarayon sifatida kechadi. Tabiiyki, har bir jarayon ma'lum bosqichlarda amalga oshiriladi. Masofaviy ta'limni tashkil etish bosqichlar quyidagilardir:

O'quv muassasalarida masofaviy ta'limni amalga oshirish quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi (8-rasm):

8-rasm. Masofaviy ta'limning ustuvor tamoyillari

Ayni o'rinda masofaviy ta'limni amalga oshirish bosqichlarining mohiyati xususida so'z yuritiladi.

1. Tahlil bosqichi (unda o'quv muassasining masofaviy ta'limni tashkil etishga bo'lgan ehtiyoji, ta'lim oluvchilarning soni, ta'lim shakli, metod va vositalari, loyihani amalga oshirish uchun zarur bo'lgan texnik, dasturiy va inson resurslari, loyihani iqtisodiy asoslari tahlil qilinadi).

2. Loyihalashtirish bosqichi (unda tahlillar natijasida amalga oshiriladigan ishlar ko'lami va texnik topshiriqlar loyihalashtiriladi).

3. Joriy qilish bosqichi (ushbu bosqichda masofaviy ta'lim jarayonini boshqaruvchi dasturiy majmua tegishli serverda o'rnatiladi, tizimga muvofiq domen tanlanadi; masofaviy

ta'lim jarayonini boshqaruvchi dasturiy majmuadan foydalanish va unga texnik xizmat ko'rsatishni ta'minlovchi xodimlarga ish o'rgatish bo'yicha o'quv mashg'ulotlari tashkil etiladi).

4. O'quv kontentlarini yaratish bosqichi (unda soha mutaxassislari bilan hamkorlikda masofaviy ta'limning asosiy elementlaridan biri - o'quv kontentlari yaratilib, ular ekspertlar tomonidan ekspertizadan o'tkaziladi).

5. Ishga tushirish bosqichi (unda masofaviy ta'lim jarayoni ishga tushiriladi; o'quv jarayoni doimiy nazoratga olinadi; tizim xavfsizligi monitoring qilib boriladi).

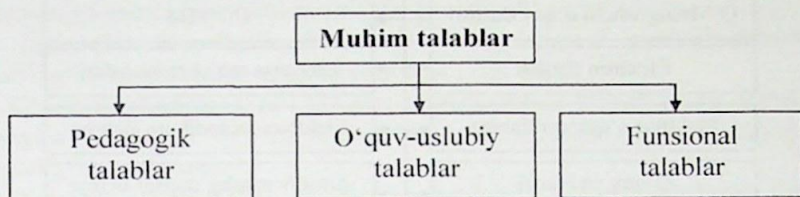
6. Rivojlantirish bosqichi (unda yuqorida keltirilgan bosqichlarda mavjud bo'lgan kamchiliklar to'g'rilanadi, yangi o'quv kurslar yaratiladi, texnik imkoniyatlar kengaytiriladi, tizimning rivojlanishiga tegishli bo'lgan ishlar ko'lamini bajariladi).

Masofaviy ta'lim texnologiyalari ta'limning belgilangan mazmun asosida amalga oshirilishini ta'minlashga yo'naltirilgan shakl, metod va vositalar majmuasidir

Ushbu texnologiyalar ta'lim axborotlarini taqdim etish, ta'lim axborotlarini uzatish hamda ta'lim axborotlarini saqlash va qayta ishlash texnologiyalarini o'z ichiga oladi. Masofaviy ta'lim texnologiyalari orasida elektron axborot-ta'lim resurslari (EATR) muhim o'rin tutadi.

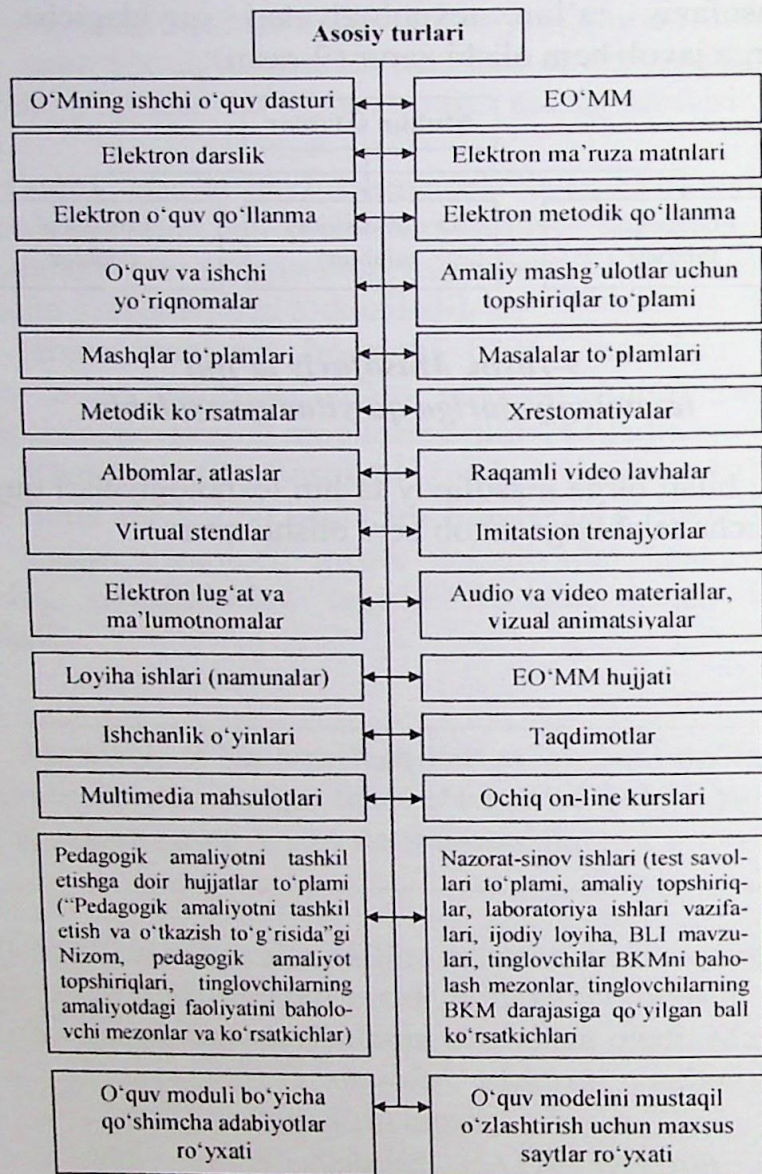
Masofaviy ta'lim tizimida EATR elektron axborot tashuvchi vositalar - disketa, SD-ROM, DVD kabilarda o'quv axborotini tashish yoki Internet tarmog'i orqali elektron pochta orqali yuborish imkoniyatini ta'minlaydi. Aksariyat hollarda tinglovchilar EATR bo'yicha o'quv axborotlarini Internet tarmog'iga bog'langan holda tegishli saytlardan oladi.

Masofaviy ta'lim texnologiyalari quyidagicha asosiy talablarga javob bera olishi zarur (9-rasm):

***9-rasm. Masofaviy ta'lim
texnologiyalariga qo'yiladigan talablar***

Shu bilan birga masofaviy ta'lim texnologiyalari quyidagi qo'shimcha talablarga javob bera olishi zarur:

10-rasm. EATRning asosiy turlari

1. **Adaptatsiya** (ta'lim oluvchining o'z shaxsi, turar-joy sharoiti, moliyaviy ahvoli, psixologik va fiziologik xususiyatlari ko'ra ta'lim jarayoniga moslasha olishi zarurligini ifodalaydi).
2. **Iqtisodiy muvofiqlik** (bu talab ta'lim tizimini moliyalashtirishda mablag'lar miqdorining cheklanganligini bildiradi).
3. **O'zgaruvchanlik** (u ta'lim sifati va mazmunini tezkor, izchil, uzluksiz yangilab borish, o'quv manbalari va materiallarini modernizatsiyalash zarurligini anglatadi).
4. **Nazorat** (o'qitishning barcha bosqichlarida ta'lim natijalarini sifati nazorat qilish, tinglovchi shaxsini aniqlash muhimligini ifodalaydi)

Axborot texnologiyalarini ta'lim jarayoniga tatbiq etishda bu tizimda faoliyat olib boruvchi o'qituvchilar malakasini oshirishga yuqori talablar qo'yiladi. O'qituvchi malaka oshirish tizimiga kelishlari bilan ta'lim berish sub'ektidan ta'lim olish ob'ektiga aylanadi va o'quv jarayonidagi o'zaro munosabatlar xarakteri o'zgaradi.

14. Masofaviy ta'lim jarayonida qo'llaniladigan vositalar

Zamonaviy sharoitda innovatsion xarakterga ega vositalar ham qo'llanilmoqda. Ularning texnologik-didaktik imkoniyati talabalarning o'quv-bilish faolligini oshirish bilan birga, o'qitish sifatini yaxshilab, samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Bugungi kunda har bir OTMda tashkil etilayotgan o'qitish jarayonida kompyuter, skaner, videoko'z, videokamera, proyektor, elektron doska, modem, telefon, internet, multimedia, mikrofon, karnay (kolonka), vebkamera, CD-ROM kabi texnik vositalar, ma'lumotlar ombori (bazasi) va vebinar texnologiyalar kabi innovatsion xarakterga ega vositalar samarali qo'llanilmoqda. Quyida ularning mohiyati haqida to'xtalib o'tiladi.

Kompyuter (ingl. «computer» - hisoblash mashinasi) - ma'lumotlarni qayta ishlash va hisob-kitob ishlarini qat'iy

belgilangan tartibda amalga oshiruvchi, shuningdek, ramziy belgilarga asoslangan boshqa vazifalarni bajaradigan dasturiy elektron qurilma yoki tizim. Qurilma tomonidan bajariladigan qat'iy belgilangan tartib dastur deb nomlanadi. Kompyuter quyidagi tarkiyuiy elementlardan tashkil topgan: tizim bloki, monitor, klaviatura, sichqoncha hamda tashqi qurilmalar.

Skaner (ingl. «scanner» («scan» so'zidan) - sinchiklab razm solmoq, sinchiqlab qaramoq) - qandaydir ob'ekt (odatda tasvir, matn)ni tahlil qilish asosida ob'ekt tasviri (matni)ning raqamli nusxasini hosil qiladigan qurilma. Nusxa olish jarayoni skanerlash deb nomlanadi.

Videoko'z - eshik oldi (ostona)agi vaziyatni televizor yoki videomonitor ekranidan masofaviy kuzatishga mo'ljallangan zamonaviy elektron qurilma. Tashqi tomonan videoko'z oddiy "eshikko'zi"dan hech qanay farq qilmaydi, shu sababli diqqatni o'ziga tortmaydi. Videoko'zning muhim jihati agar u o'rnatilsa, uy, bino ichidagi shaxslarning eshik olida kim turganligini bilish uchun albatta ostonaga kelishi talab etilmaydi.

Videokamera - televizion uzatish kamerasi va video yozuvni amalga oshiradigan qurilmaning o'zaro qorishmasi bo'lib, u dastlab «televizion kamera», «telekamera» tarzida qo'llanilgan. Dastlab kichik hajmli qo'l telekamerasi sifatida qo'llanilgan videokameralar oilaviy video lavhalarni videomagnitafonga yozib olish maqsadida qo'llanilgan. Keyinchalik TV-kamerava videomagnitafonning o'zaro qorishmasi sifatida kamkorder (ingl. «camcorder») paydo bo'lganidan keyin videokamera jurnalistikada qo'llanila boshlandi.

Proektor LCD (ingl. «liquid crystal display» - LCD) - bir yoki bir nechta suyuq kristalli matritsaan iborat bo'lib, tasvirni ekranga uzatib berishga xizmat qiladigan qurilma. Undan foyalanish vaqtida tasvirning syujetidan kelib chiqqan holda tasvirni yorqinlashtirish va keskin o'zgarishlarni bartaraf etishga to'g'ri keladi.

Elektron doska (ingl. «interactive whiteboard» - interfaol doska) - katta sensorli ekranga ega qurilma bo'lib, u kompyuter va proektor ham kiradigan tizimning bir qismi sanaladi. Proektor yordamida kompyuterning "Ish stoli"dagi tasvir elektron (interfaol) doskaning yuzasiga chiqariladi, natijada doska "ekran"ga aylanadi. Doskaga uzatib berilgan tasvirni o'zgartirish, unda ma'lum o'zgarishlarni hosil qilish yoki unga belgilar qo'yish mumkin. Barcha o'zgartirishlar mos ravishda kompyuterda faylga yozib olinadi, uni saqlab qo'yish fleshka yoki diskka yozib olish, qayta ishlash mumkin. Bu vaziyatda elektron doska axborotni kirituvchi qurilma sifatida namoyon bo'ladi. Doskani maxsus stilus yoki qo'lga unga salgina tekkizish orqali boshqarish mumkin. Doska va kompyuter o'rtasidagi aloqa ikki yoqlama bo'lib, qo'l yoki doskaning ruchkasi (stilusi) xuddi sichqoncha kabi ishlaydi.

Modem («modulyatsiya», «demodulyatsiya» so'zlaridan olingan) - uzluksiz signallarni raqamli ma'lumot (modulyatsiya)larga va raqamli ma'lumotlarni esa uzluksiz signal (demodulyatsiya) lariga aylantirib beradigan qurilma. Kompyuter telefon tarmog'i orqali axborot almashish maqsadida ishlatilayotganda tarmoqdan uzatilayotgan signallarni qabul qilish va ularni raqamli axborotlarga aylantirish imkonini beradigan qurilmaning mavjud bo'lishi taqozo etiladi. Modemning vazifasi kompyuter uzatilgan signalni telefon tarmog'ining ish chastotasi diapozoniga mos chastotali elektr signaliga aylantirib berish, shuningdek, kompyuterlararo aloqani o'rnatishdan iborat. Ushbu qurilma o'zining kommunikasion dasturlariga ega. Mazkur dasturlar uzoq masofalarga ma'lumotlarni uzatish va qabul qilish imkonini yaratadi.

Telefon (qad. yunon. «uzoq» + «ovoz») - uzoqdagi ovoz - muayyan masofadan turib, ovozni uzatish va qabul qilish olishga mo'ljallangan apparat. Zamonaviy telefonlar elektr signallarni bevosita yuborish imkoniyatiga ega.

Internet (angl. «Internet» - butunjahon kompyuter tarmoqlarining birlashgan tizimi) dunyoning barcha nuqtalaridagi o'n minglab axborotlarni saqlovchi va uzatib beruvchi kompyuter tarmoqlarni birlashtiruvchi ulkan butunjahon kompyuterlar tarmog'i; uning vazifasi xohlovchilarga istalgan ma'lumotlarni yetkazib berishdan iborat. Ko'p hollarda «Butunahon tarmog'i», «Global tarmoq» yoki oddiygina «Tarmoq» deb nomlanadi. Internet asosida Butunjahon o'rgamchak to'ri (World Wide Web - WWW), shuningdek, juda ko'plab boshqa ma'lumotlarni yetkazib beruvchi tizimlar ishlaydi.

Elektron pochta (ingl. «electronic mail» tushunchasidan olingan; «email», «e-mail») - 1) joylashgan o'rni, xabar matni yoki fayl (hujjat, fotosurat va h.k.)an qat'iy nazar boshqa shaxsga ma'lumotlarni yuborish imkoniyatini beradigan elektron pochta; 2) kompyuter tarmog'i, shuningdek, Internetdan foydalanuvchilar o'rtasida elektron xabarlarini almashish va olish borasida ko'rsatiladigan xizmat; texnologiya. Odatda elektron pochta orqali yuborilgan xabar elektron xat (maktub) yoki e-mail (imeyl), pochtaning o'zi esa quti (elektron quti) deb nomlanadi. Mazkur pochta tarkibiy elementlari, ishlash tamoyillari va xarakterli xususiyatlari (foydalanishning oddiyligi, yetkazib berishda ma'lumotlarning biroz tutib turilishi, etarli darajadagi ishonchlilik, qolaversa, yetkazib berish kafolatining mavjud emasligi)ga ko'ra amalda oddiy (qog'oz orqali yuboriladigan) pochtaning o'zi bo'lib, unda ham pochta, xat (maktub), konvert, quti, yetkazib berish va b. tushunchalar qo'llaniladi.

Multimedia (ingl. «mult» - ko'p, «media» - muhit) - bitta raqamli taqdim etishda matn, ovoz, garfika, foto, videoni birlashtiradigan zamonaviy texnik va dasturiy vositalarni qo'llash asosida interfaol dasturiy ta'minot boshqaruviga ko'ra sodir bo'ladigan vizual va audioeffektlarning o'zaro ta'siri. O'quv jarayonida kompyuter dastur (tizim)lari, mustaqil ta'lim

uchun turli topshiriqlar ko'rinishdagi kompyuter modellari, o'quv mashg'ulotlarining turli bosqichlarida hal etiladigan o'quv-bilish vazifalari, kompyuter o'quv o'yinlari, shuningdek, Internet tarmog'idagi ta'limiy veb-sahifalar kabi multimedia mahsulotlaridan foydalaniladi.

Mikrofon - turli xil ovozli animatsiya (Windows tizimi yoki MSWord matn muharriri) va taqdimotlarni tayyorlashda qo'llaniladigan qurilma. Animatsiyalar to'liq ovozli shaklda tayyorlanadi.

Karnay (kolonka) - Window tizimi yoki MSWord matn muharririda qo'llaniladigan ovozli animatsiya va taqdimotlarni namoyish etishda ovozlarni kompyuterdan foydalanuvchiga eshitishga xizmat qiladigan qurilma. Uning asosiy vazifasi ovoz (musiq, ovoz va b.)ni qurilma orqali chiqarib va kuchaytirib berishdan iborat.

Vebkamera - kompyuterlararo videotasvirlarni uzatuvchi qurilma. U xalqaro Internet tarmog'i xizmatidan foydalanishda qo'llaniladi. Vebkamera yordamida dunyoning istalgan nuqtasida joylashgan sub'ektni ko'rish, u bilan muloqot qilish imkoniyatiga ega bo'linadi.

Internetda skype tizimidan foydalangandavebkamera qo'llaniladi. Bunda videoqo'ng'iroqlarni, konferensaloqalarni amalgaoshirish mumkin.

CD-ROM (CompactDiskReadOnlyMemory) - faqat o'qish maqsadida foydalaniladigan lazerli qurilma, lazerli (kompakt) disk. Ushbu disk o'zida 650 Mbayt (700 Mbayt) hajmdagi ma'lumotni sig'diradi, uni ishlatish qulayB ma'lumotlarni almashishda tezkorlik ta'minlanadi. Lazerli (kompakt) diskning CD-ROM (o'qish uchun) va CD-Writer (yozuvchi; ma'lumot va dasturlarni yozish uchun) ko'rinishlari mavjud.

15. Mahorat darslari

Mahorat darslari zamonaviy ta'limning yana bir tobora ommalashayotgan shakli sanaladi.

Mahorat darslari - ochiq tashkil etilib, ilg'or pedagogik tajribalarni targ'ib etishga yo'naltirilgan samarali o'qitish shakli

Bu shakldagi o'qitish bir martalik sanaladi. Mahorat darslarini tashkil etishda ko'p yillik ish tajribasiga ega, shuningdek, samarali metodika yoki texnologiyaga ega innovator pedagoglarning kasbiy malakalari ochiq tarzda, interfaol muloqot asosida hamkasb pedagoglar hamda talabalarga namoyish etiladi.

Malakali pedagoglar tomonidan mahorat darslarini tashkil etishda quyidagi vazifalar bajariladi:

Mahorat darslarini tashkil etish natijasi sifatida quyidagi mahsulotlar yaratilishi mumkin:

- pedagoglarning ijodiy ishlari mahsuli (dastur, metodik qo'llanma);
- mashg'ulotlar uchun tarqatma materiallar;
- pedagogik adabiyot va manbalar kartotekasi;
- ta'lim va tarbiyaning yangi shakllarini metodik jihatdan asoslash;
- yangi pedagogik texnologiyalarni shakllantirish;
- malaka oshirish kurslari, seminarlar, praktikumlarning dasturlari;
- ijodiy va ommaviy xarakterdagi tadbirlar Nizomi va b.

- muayyan muammo bo'yicha tajribali, mahoratli pedagogning ish tajribasining ommalashtirilishi;
- ajribali, mahoratli pedagog tomonidan izchil harakatlarning to'g'ridan to'g'ri va izohli namoyish etish orqali pedagogik faoliyatda samarali shakl, metod va vositalardan foydalanish tartibining ko'rsatilishi;
- malakali, mahorali pedagogning metodik yondashuvlarini belgilangan muammoni hal etish usullari bilan o'zaro muvofiqlashtirish;
- mahorali pedagog tomonidan o'zining kasbiy malakalarining shogird (talaba)larga o'rgatilishi;
- talabalarining kasbiy takomillashuvlari uchun mahorali pedagog tomonidan yoram ko'rsatilishi;
- pedagog xodimlar o'rtasida innovatsion g'oya, texnologiyalarni ommalashtirish;
- mahorat darslari ishtirokchilari (talabalar)ning kasbiy kompetentliklarini oshirish;
- mahorat darslarning har bir ishtirokchisida individual ijodiy pedagogik faoliyat uslubini shakllantirish

Ta'lim texnologiyalari bo'yicha tayanch atamalar izohi

Oliy ta'lim - uzluksiz ta'limning yuqori malakali mutaxassislar tayyorlovchi mustaqil turi. Oliy ta'lim muassasalarida amalga oshiriladi. Oliy ta'lim ikki bosqichdan iborat: bakalavriat va magistratura.

Bakalavriat - o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi negizida oliy ta'lim yo'nalishlaridan biri bo'yicha fundamental bilimlar beradigan, o'qish muddati to'rt yildan kam bo'lmagan tayanch oliy ta'lim;

Magistratura - bakalavriat negizida o'qish muddati kamida ikki yil bo'lgan aniq mutaxassislik bo'yicha oliy ta'lim;

Bakalavr, magistr - oliy ta'limning tegishli bosqichiga muvofiq dasturlarni muvaffaqiyatli o'zlashtirgan shaxslarga beriladigan *akademik* darajalar;

Oliy ma'lumot darajasi - shaxs tomonidan oliy ta'limning muayyan o'quv rejaları va fanlar dasturini mazkur

ma'lumot haqida tegishli davlat hujjati berilgan holda, o'zlashtirish natijasi; (O'zR VM 10.01.2015 y. 3-son Qarori tahriridagi xatboshi)

Oliy ma'lumot haqida davlat hujjati (diplom) – akkreditatsiyadan o'tgan oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilariga beriladigan va ularning oliy ta'limning o'quv rejalari va fanlar dasturini bajarganliklarini tasdiqlovchi davlat namunasidagi hujjat. hujjat uzluksiz ta'limning keyingi bosqichlarida o'qishni davom ettirish yoki olingan akademik darajaga muvofiq ishlash huquqini beradi; (O'zR VM 10.01.2015 y. 3-son Qarori tahriridagi xatboshi)

Oliy ta'lim yo'nalishlari va mutaxassisliklari klassifikatori - oliy ma'lumotli kadrlar tayyorlash uchun bakalavriat ta'limi yo'nalishlari va magistratura mutaxassisliklarining tizimlashtirilgan ro'yxati;

Oliy ta'limning davlat ta'lim standarti - muayyan ta'lim sohasiga (soha tarkibiga) qo'yiladigan malaka talablari, ta'lim mazmuni, bitiruvchilar umumiy tayyorgarligining zaruriy va etarli darajasini, kadrlar tayyorlash sifatini baholash darajalarini belgilaydigan etalon darajasi; (O'zR VM 10.01.2015 y. 3-son Qarori tahriridagi xatboshi)

Malaka talablari - uzluksiz ta'lim tegishli bosqichi bitiruvchisining umumiy bilim va kasb tayyorgarligi darajasiga qo'yiladigan talablar;

O'qitishning me'yoriy muddati - ta'lim oluvchilar tomonidan o'quv rejalari va fanlar dasturi o'zlashtirilishi uchun belgilangan muddat; (O'zR VM 10.01.2015 y. 3-son Qarori tahriridagi xatboshi)

Ta'lim dasturi - o'quv fanlarining bakalavriat yo'nalishlari yoki magistratura mutaxassisliklariga qo'yiladigan malaka talablariga muvofiq kadrlarning zaruriy va etarli darajadagi tayyorgarligini ta'minlovchi, bloklarga jamlangan ro'yxati;

O'quv fanlari bloki - o'quv rejalari va fanlar dasturlarining kadrlar tayyorlash jarayonida aniq maqsad va vazifa-

larga erishish uchun muayyan bilim sohasi yoki faoliyatning o'zlashtirilishini ta'minlaydigan o'quv fanlarini birlashtiruvchi tarkibiy qismi; (O'zR VM 10.01.2015 y. 3-son Qarori tahriridagi xatboshi)

O'quv rejasi - oliy ta'limning muayyan bakalavriat ta'lim yo'nalishi yoki magistratura mutaxassisligi bo'yicha o'quv faoliyati turlari, o'quv fanlari va kurslarining tarkibi, ularni o'rganishning izchilligi va soatlardagi hajmini belgilaydigan hujjat; (O'zR VM 10.01.2015 y. 3-son Qarori tahriridagi xatboshi) (Oldingi tahririga qarang)

O'quv fani - ta'lim muassasasida o'rganish uchun fan, texnika, san'at, ishlab chiqarish faoliyatining muayyan sohasidan saralab olingan bilimlar, uquv va ko'nikmalar tizimi;

O'quv yili - oliy ta'lim muassasasida bir ta'lim kursini yakunlashga mo'ljallangan o'quv faoliyati davri. O'quv yili ikki kalendar yil bilan belgilanadi, masalan, 2021/2022 o'quv yili;

O'quv semestri - oliy ta'lim muassasasida o'quv yilining yarmini tashkil etuvchi o'zaro bog'langan fanlarning ma'lum majmuini o'zlashtirishga mo'ljallangan va ular bo'yicha yakuniy nazorat bilan tugallanadigan qismi;

O'quv fani dasturi - ta'lim mazmuni, uning talabalar tomonidan o'zlashtirilishining eng maqbul usullari, axborot manbalari ko'rsatilgan normativ hujjat;

Malaka amaliyoti o'quv jarayonining nazariy bilimlarni mustahkamlash, amaliy ko'nikma va uquv hosil qilish, o'quv rejalari va fanlar dasturlarning ma'lum (yakuniy) qismidagi mavzu bo'yicha materiallar to'plash uchun o'tkaziladigan bir qismi; (O'zR VM 10.01.2015 y. 3-son Qarori tahriridagi xatboshi)

Yakuniy davlat attestatsiyasi - bakalavr yoki magistr darajasiga qo'yiladigan malaka talablariga muvofiq holda, ma'lum talab va tartibotlar vositasida (fanlar bo'yicha davlat attestatsiyasi, bitiruv malakaviy ishi yoki magistrlik disser-

tatsiyasi himoyasi) bitiruvchi tomonidan oliy ta'lim o'quv reja va dasturlarining bajarilishi sifatini baholash; (O'zR VM 10.01.2015 y. 3-son Qarori tahriridagi xatboshi)

O'qitish sifatini nazorat qilish - talabaning bilim saviyasini tekshirish va uning o'quv dasturini o'zlashtirish darajasini aniqlash;

Ta'lim sifatini nazorat qilish - o'qitish mazmuni va natijalarining davlat ta'lim standartlari talablariga muvofiqligini tekshirish;

Oliy ta'lim muassasasi attestatsiyasi - oliy ta'lim muassasasida kadrlar tayyorlash mazmuni, darajasi va sifatining OT DTS talablariga muvofiqligini aniqlovchi tadbir;

Oliy ta'lim muassasasi akkreditatsiyasi oliy ta'lim muassasasi faoliyati darajasining OT DTS mezon va talablariga javob berishining davlat tomonidan e'tirof etilishi.

GLOSSARIY

Atamalar	O'zbek tilidagi sharhi	Ingliz tilidagi sharhi
Ta'lim Образование Formation	Maxsus tayyorlangan mutaxassislar yordamida bilim berish va ulardagi ko'nikma hamda malakalarni shakllantirish jarayoni	Specially prepared with use of knowledge of experts and to give them skills and qualification in the course of formation
"Assisment" texnologiyasi Технология «ассисмента» "Assessment technology"	Talabalarning bilim, ko'nikma va malakalari darajasini har tomonlama, xolis baho-lash imkoniyatini ta'minlov-chi topshiriqlar to'plami	A set of assignments intended for comprehensive assessment of skill and competence level of students
Dars ishlanmasi Разработка урока Lesson planning	Ta'limiy mazmunga ega loyiha va o'qituvchi tomonidan tuzilishi majburiy bo'lgan hujjat	An obligatory document completed by a teacher and a project that has educational essence
Dasturiy ta'lim Програмное образование Program education	1) o'qitishning talabi, talabalar ehtiyoji, qiziqishi, bilimi, dunyoqarashi, ular tomonidan o'quv materiallarini o'zlashtirishda duch kelish ehtimoli bo'lgan muammolar, o'quv fanining imkoniyatlarini inobatga olgan holda tashkil etiladigan ta'lim; 2) pedagogik texnologiyalaridan biri	1) education organized considering interests and needs, outlook of students, problems that appear in assimilation of study materials by students, and opportunities of the academic subject; 2) one of the pedagogical technologies
Individual ta'lim Индивидуальное образование Individual education	Ta'lim jarayonida o'qituvchi-ning faqatgina bir nafar talaba bilan yoki talabaning ta'lim vositalari (adabiyotlar, kompyuter, televidenie, radio va b. axborot texno-	Education aimed at developing of mastering skills of a student in cooperation with a single student or educational means

	logiya-lar) bilan o'zaro hamkorligi asosida o'quv materiallari-ning o'zlash-tirilishini ta'minlashga yo'naltirilgan ta'lim	(literature, com-puter, television, radio, etc.) during educational process
Innovasion ta'lim Инновационное образование Innovative education	Talabada yangi g'oya, me'yor, qoidalarni yaratish, o'zga shaxslar tomonidan yaratilgan ilg'or g'oyalar, me'yor, qoidalarni tabiiy qabul qilishga oid sifatlar, malakalarni shakllantirish imkoniyatini yaratadigan ta'lim	Education that allows to develop skills and qualities a student
Innovasion faoliyat Инновационная деятельность Innovative activity	Yangi ijtimoiy talablarning an'anaviy me'yorlarga mos kelmasligi yoki yangi shakllanayotgan g'oyalarning mavjud g'oyalarni inkor etishi natijasida vujudga keladigan majmuali muammolarni echishga qaratilgan faoliyat	An activity carried out for solving a set of problems that occur as a result of rejecting new developing ideas or inappropriateness of new social requirements to traditional standards
Innovasiya Инновация Innovation	Muayyan tizimning ichki tuzilishini o'zgartirishga qaratilgan faoliyat	An activity aimed at changing the internal structure of a certain system
Interfaol ta'lim Интерактивное образование Interactive education	Talabalarning bilim, ko'nikma, malaka va muayyan axloqiy sifatlarni o'zlashtirish yo'lidagi o'zaro harakatini tashkil etishga asoslanuvchi ta'lim	The education based on organization of interaction in mastering by students certain moral qualities, skills and knowledge
"Keys-stadi" texnologiyasi Технология "Кейс-стади"	Muammoli vaziyat; talabalarda aniq, real yoki sun'iy yaratilgan muammoli vaziyatni tahlil	A technology that forms skills in searching for proper variants by

“Case study” technology	qilish orqali eng maqbul variantlarini topish ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladigan texnologiya	analizing created or authentic dilemma (problematic situation) or problems
Loyihalash Проектирование Projecting	Boshlang‘ich ma‘lumotlar, aniq belgilangan vaqt, maxsus tanlangan shakl, metod va vositalarga tayanib, kutiladigan natijani taxmin qilish, bashoratlash, rejalash- tirish orqali avvaldan faoliyat modelini tuzish, faoliyat yoki jarayon mazmunini ishlab chiqishga qaratilgan amaliy harakat	An action aimed at developing the essence of an activity or process, activity model by assuming, predicting, planning an expected result based on the initial information, specifically chosen form, method and means
Loyiha Проект Project	Aniq reja, maqsad asosida uning natijalanishini kafolatlagan holda pedagogik faoliyat mazmunini ishlab chiqishga qaratilgan harakat mahsuli	A result of an action aimed at developing the essence of pedagogical activity based on a certain plan, aim and by guaranteeing its effectiveness
Loyiha metodi Метод проекта A method of project	O‘quv jarayonini indivi- duallashtirish, talabning o‘zini mustaqil namoyon qilishini rejalashtirish, o‘z faoliyatini oqilona tashkillashtirish va nazorat qilish imkoniyatini beradi-gan ta’lim metodlari majmui	A set of educational methods that allow individualization of edu-cational process, inde-pendent planning of students’ performance, control and proper organization of an activity
Loyiha ta’limi Образование проекта A study of project	Ta’limiy xarakterdagi aniq reja, maqsad asosida uning natijalanishini kafolatlagan holda	Education aimed at developing the essence of pedagogical activity by guaranteeing the

	pedagogik faoliyat mazmunini ishlab chiqishga yo'naltirilgan ta'lim	effectiveness of a plan and aim that have educational characteristics
Masofaviy ta'lim Дистанционное образование Distance learning	Muayyan nuqtadan axborot-kommunikasiya vositalari (video, audio, kompyuter, multimedia, radio, televidenie va b.) yordamida ta'lim xizmatlarini ko'rsatish, ta'limiy mahsulotlarni tarqatish va yetkazib berishdagi an'anaviy hamda innovatsion shakl, metod, vositalarga asoslangan holda ta'lim resurslaridan foydalanishga yo'naltirilgan ta'lim	Education aimed at using study resources based on innovative form, method and means in organizing study services, expanding and delivering study products with the help of certain information communication means (video, audio, computer, multimedia, radio, television, etc.)
Model Модель Model	Real, haqiqatda mavjud bo'lgan ob'ektning soddalashtirilgan, kichraytirilgan (kattalashtirilgan) yoki unga o'xshagan nusxasi	A simplified or lessened copy of a real and authentic object
Modul ta'limi Модульное образование A study of module	O'quv jarayonini tashkil etishning muayyan shakli bo'lib, unga ko'ra o'quv materialini mantiqiy tugallangan birliklari - modullarga asoslangan holda ma'lum bosqich va qadamlar asosida o'zlashtiriladi	A certain form of organization of educational process, according to which the logically completed units of study materials are mastered based on the certain stages and steps
Muammoli vaziyat Проблемная ситуация Dilemma	Talabalarning ma'lum topshiriqlarni bajarish (masalani echish, savolga javob topish) jarayonida yuzaga kelgan ziddiyatni anglashi bilan bog'liq	It is a psychological state of a student that is related with tension that occurs during a process of accomplishing the

	ruhiy holati bo'lib, u hal etilayotgan masala bilan bog'liq yangi bilimlarni izlashni taqozo etadi	assignments, and it requires to master skills, knowledge for successful and effective accomplishment
Muammoli ta'lim Проблемное образование Problem education	Talabalarda ijodiy izlanish, kichik tadqiqotlarni amalga oshirish, muayyan farazlarni ilgari surish, natijalarni asoslash, ma'lum xulosalarga kelish kabi ko'nikma va malakalarni shakllantirishga yo'naltirilgan ta'lim	Education aimed at developing students' competence and skills in carrying out creative researches, promoting certain theories, reasoning the results, coming to some conclusions
Mustaqil ta'lim Самостоятельное образование Independent learning	OTM talabalarida pedagog rahbarligi va nazorati ostida o'quv hamda mutaxassislik fanlari bo'yicha ma'ruza, seminar va amaliy mashg'u-lotlarida egallangan BKMni mustahkamlash, boyitish, ular tomonidan yangi BKMni mustaqil o'zlashtirilishini ta'minlash, ularni kasbiy faoliyatni mustaqil tashkil eta olishga tayyorlashga yo'naltirilgan ta'lim	Education aimed at preparing the students of higher educational institutions for independent organization of professional activity, self-mastering and improving skills and competence obtained in lectures, seminars and practical lessons on specialized study subjects under the supervision and control of pedagogs
Pedagogik muammo Педагогическая проблема Pedagogical problem	Hal qilinishi zarur, biroq, hali echish usuli noma'lum bo'lgan pedagogik xarakterdagi masala	A pedagogical issue that must be solved but has uncertain ways of solution

Rivojlantiruvchi ta'lim Развивающее образование Developing education	Talabalarning ichki imkon-iyatlarini rivojlantirish va ularni to'la ro'yobga chiqarishga yo'naltirilgan ta'lim	Education aimed at revealing and developing students' inner capacities
Ta'lim jarayonini loyihalashtirish Проектирование процесса обучения Projecting the educational process	O'qituvchi tomonidan talaba-ning muammoni izlash, uni hal etish bo'yicha faoliyatni rejalashtirish va tashkillash-tirishdan to ommaviy baho-lashgacha bo'lgan mustaqil harakat qilishini ta'minlovchi maxsus tashkil etilgan maqsadli o'quv faoliyati	A targeted educational activity organized in order to develop students' skills in carrying out independent actions to plan and organize activities and its assessment
Ta'lim innovatsiyalari Образовательные инновации Educational innovations	Ta'lim sohasi yoki o'quv jarayonida mavjud muammo-ni yangicha yondashuv asosida echish maqsadida qo'llanilib, avvalgidan ancha samarali natijani kafolatlay oladigan shakl, metod va texnologiyalar	Forms, methods and technologies that are used for innovative solutions to existing problems in learning process or educational sphere and that guarantee effective results
Texnologik xarita Технологическая карта Technological map	Ta'lim jarayonni bajaruvchi yoki ma'lum ob'ektga texnik xizmat ko'rsatuvchi pedagoglarga taqdim etiladigan barcha zarur ma'lumotlar, ko'rsatmalarni o'z ichiga olgan hujjat	A document that comprises all necessary information that is represented to pedagogues that lead educational process or those who carry out technical services to a certain object
O'quv topshiriqlari Учебные задания Study assignments	O'rganilayotgan mavzu bo'yicha talabalar tomonidan o'zlashtirilgan bilim, ko'nik-ma va malakalar darajasini aniqlashga	A set of learning assignments that allows to identify the level of knowledge, skills and competence of students on a

	xizmat qiladigan ta'limiy vazifalar yig'indisi	certain subject
Ta'lim dasturi Программа образования Education program	O'quv fanlarining bakalavriat yo'nalishlari va magistratura mutaxassisliklariga qo'yila-digan malaka talablariga muvofiq kadrlarning zaruriy va etarli darajadagi tayyorgar-ligini ta'minlovchi ro'yxati	The fields of educational sciences, the bachelor and the master of qualification according to requirements of the list of proper and adequate training of personnel
Ta'lim maqsadi Цель образования Education purpose	Ta'lim va tarbiya muammolarini yuqori samaradorlik bilan hal qilishga qaratilgan asos hisoblanadi	Education and the training ground for the problem resolution with outstanding performance
Ta'lim mazmuni Содержание образования Content of education	Insonni o'qitish jarayonida egallashi lozim bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar hajmi va harakteri	The person has to accept in the course of training of knowledge, skills and mentality
Ta'lim metodi Методы образования Education methods	Ta'lim jarayonida o'qituvchi va talabalarining aniq maqsadga erishishga qaratilgan birgalikdagi faoliyatidir	Teachers and students in educational process of the joint activity directed to achievement of a specific goal
Ta'lim monitoringi Мониторинг образования Education monitoring	Ta'lim oluvchilarning o'zlashtirish darajasini nazorat qilish uchun ma'lumotlar yig'ish texnologiyasi	Development of techno-logy for management of the level of development of data collection
Ta'lim sifati Качество образования Quality of education	Ta'lim jarayonining turli qatnashchilarini o'quv massa-sasi tomonidan ko'rsatilgan ta'lim xizmatlaridan qoniqish darajasi yoki ta'limda qo'yil-gan maqsad va	Participants of educa-tional process, education level of satisfaction with services of formation of masses or education level of

	vazifalarga erishganlik darajasi	achievement of effective objectives and tasks
Ta'lim standarti Стандарты образования Standards of education	Ta'lim oluvchilarni o'qitish va tarbiyalashga qo'yiladigan talablar ko'rsatkichlarining mazmuni	Development of requirements of content for educational and educational indicators
Ta'lim tamoyili Принципы образования Principles of education	O'qituvchi faoliyati va ta'lim oluvchining bilish faoliyati xususiyatini belgilovchi asosdir	Teachers study to know transactions and activities of property in the house
Didaktik tamoyillar Дидектические принципы Didektichesky principles	Ta'lim jarayoni qonuniyatlari, mazmuni va metodlarini belgilab beruvchi o'qitish tamoyillaridir	Training process is determined by contents of laws and training methods to the principles
Ta'lim vositalari Средства образования Means of education	O'quv jarayonining tashkil etilishi va o'tib borishini ta'minlaydigan xilma-xil o'quv jixozlari	After creation of educational process and to provide a wide range of the educational equipment.
Bilim Знание Knowledge	O'quvchilar ongida muayyan tartibda mustahkamlangan ma'lumotlar, ilmiy nazariyalar, qonunlar, tushunchalardir	Some information to protect minds of students of scientific theories, laws and concepts
Nazariy bilim Теоретическое знание Theoretical knowledge	Narsa va hodisalar mohiyati-ni bilish, qonuniyatlarni ochishni nazarda tutadi	To know an essence of things and events, provides opening of laws
Ilmiy bilim Научное знание Scientific knowledge	O'bektiv olamni ancha to'g'ri (batafsil) ifodalaydi.	The purpose represents the world more precisely

Ko'nikma Сноровка Skill	Insonning ilgari tajribalari asosida muayyan faoliyat yoki harakatni amalga oshirish qobiliyati	On the basis of the person of the previous experience ability to perform a certain activity or operation
Malaka Навык Skill	Avtomatlashgan, o'rganib qolingani harakatdir	Got used to automated the movements
Tashkil etish Организовывать Organize	Qo'yilgan maqsadni yaxshi amalga oshirish jarayoni	Process of realization is more whole
Shakl Форма Form	O'quv jarayonining mavjudlik usuli, uning ichki mohiyati, mantiqi, mazmuni uchun qobiq	The essence of educational process is a method of his internal logic, the maintenance of a cover
Uslub Метод Method	O'qitishning maqsad va vazifalariga erishish yo'li	Way to achievement of effective objectives and tasks of training
Uslubiyot Методика Technique	Qat'iy ketma - ketlikka va tizimga rioya qilish	It is strict to observe the sequence and system
Metodologiya Методология Methodology	Kishining maqsadga erishishidagi qoidalar majmui	One set of rules for achievement of goals
Natija Результат Result	Dars mashg'ulotlari jarayonida rejalashtirilgan xulosaga kelish	It is planned to finish in the course of training
Texnologiya Технология Technology	San'at va mahorat	Art and skill
Pedagogik texnologiya Педагогическая технология Pedagogical technology	Ta'lim va tarbiya jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash	Use of modern pedagogical technologies in educational process and process of training

Innovasiya Инновация Innovation	Yangilik, yangilik kiritish	Innovation
Ma'ruza Лекция Lecture	Yirik hajmdagi o'quv materialini og'zaki bayon qilish shakli	To explain a large number of a training material in an oral form
Pedagogik texnika Педагогическая техника Pedagogical equipment	O'qituvchining o'z xatti-harakatlarini boshqarishga aytiladi	The teacher has told to control the actions
Ixtisoslik Специальность Speciality	Birorta kasb doirasidagi maxsus tayyorgarlik	Any special skills of a profession in limits
Tizim Система System	Yaxlitlik, bir butunlik	Honesty, integrity
Loyihalashtirish Проектирование Design	Rejalashtirish	Planning
Tahlil qilish Анализ Analysis	Materiallarni qismlarga ajratish	Materials components
Sintezlash Синтезирование Synthesizing	Aloxida-aloxida materiallarni umumlashtirish, yaxlitlash	Finish separately materials
Baholash Отценивание Ottseivaniye	Natijalar bilan maqsadni qiyoslash	To compare results
Rivojlanish Развитие Development	Shaxsning fiziologik va intellektual o'sishidagi miqdor va sifat o'zgarishlar	Changes of quantity and quality of physical and intellectual human height
Uzluksizlik Непрерывность Continuity	Ish harakat usullarini belgilangan vaqt davomida berish	Methods to try to work during the certain period of time

Nazorat Контроль Monitoring	Tekshirish	Survey
Reyting Рейтинг Rating	Baholash, tartibga keltirish, klassifikasiyalash	Assessment of an arrangement, classification
Integrasiya Интеграция Integration	Gibritlashgan, qo'shma mazmunli, muvofiqlashtirish	Hybrid, considerable joint coordination
Ta'limda integrasiya Интеграция в образовании Integration in education	Kichik mutaxassisning kasbiy tayyorgarligida o'ta muhim va o'quvchilarni ijodiy kamolot sari yo'naltiruvchi mexanizmdir	Vocational training is very important also art perfection, the handbook for students
O'quv dastur Учебная программа Training program	Muayyan o'quv fani bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalar mazmuni, umumiy vaqtning mavzularni o'rganilishi bo'yicha taqsimlanishi, mavzularning ketma-ketligini belgilash hamda ularning o'rganilish darajasini yorituvchi me'yoriy hujjat	Special preparation in a subject of knowledge, skills of content, the general time for studying of a subject of distribution to define the sequence of questions and their level of the researches showing the legal document
O'quv rejasi Учебный план Curriculum	Ta'lim muassasida o'qitiladi-gan o'quv fanlarining tartibi, ularning o'quv yili bo'yicha taqsimlanishi, har bir o'quv faniga ajratiladigan haftalik va yillik o'quv soatlari, shuningdek, o'quv yili tuzilishini belgilovchi me'yoriy hujjat	Order of establishment of educational sciences, distribution of academic year, each of which is devoted to teaching science week and annual hours of training, and also the values specified in structure of academic year

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Toshkent, "O'zbekiston" NMIU, 2017. -56 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. "O'zbekiston" NMIU, 2017. -47 b.
3. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. "O'zbekiston" NMIU, 2017. -485 b.
4. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlikhar bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. "O'zbekiston" NMIU, 2017. -103 b.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida" gi PF-4947-sonli Farmoni. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017 y., 6-son, 70-modda.
6. Azizxo'jayeva N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. O'quv qo'llanma. -T.: 2006, 159 bet.
7. Azizxodjayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik maxorat. -T.: Cho'lpon, 2005.
8. Avlaev O.U. Muammoli ta'limning psixologik asosi: pedagog va psixologlar uchun qo'llanma. 2014. 108 bet .
9. Avliyakov N.X., Musayeva N.N. Modulli o'qitish texnologiyalari. -T.: "Fan va texnologiyalar" nashriyoti, 2007. -97 b.
10. Ala-Mutka K., Punie Y., Redecker C. (2008 a). Digital.
11. Blan W.E. Handbook for developing Competency-Based Training Programs I W.E. Blank. - New-Jerzey: Prentice Hall, 2002.
12. David Watson. The Question of Conscience Higher

- education and personal responsibility. Oxford, Institute of Education Press. 2014.
13. Farberman B.L. Ilg'or pedagogik texnologiyalar. -T.: Fan, 2000.
 14. Farberman B.L., Musina R.T., Jumaboeva F.A. Oliy o'quv yurtlarida o'qitishning zamonaviy usullari. -T., 2002.
 15. Fayzullayeva D.M., Ganiyeva M.A., Ne'matov I. Nazariy va amaliy o'quv mashg'ulotlarda o'qitish texnologiyalari to'plami / Met.qo'll. O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limida innovatsion ta'lim texnologiyalari seriyasidan. -T.: TDIU, 2013. -137 b.
 16. Ganiyeva M.A., Fayzullayeva D.M. Keys-stadi o'qitishning pedagogik texnologiyalari to'plami / Met.qo'll. "O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi tizimida innovatsion texnologiyalar" seriyasidan. -T.: TDIU, 2013. -95 b.
 17. Ibrohimov X., Nasimov X., Xudaynazarov N. Qobiliyatni aniqlashning pedagogik - psixologik asoslari. //MAKTAB VA HAYOT, 2002 yil, 7-son.
 18. Innovatsion ta'lim texnologiyalari / Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H., Sayfurov D.M., To'rayev A.B. -T.: "Sano standart" nashriyoti, 2015. -150 b.
 19. Ishmuhammedov R., Abduqodirov A., Pardayev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar / Amaliy tavsiyalar. -T.: "Iste'dod" jamg'armasi, 2008. -180 b.
 20. Ishmuhammedov R.J. Innovatsiya texnologiyalari yordamida ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari. -T.: TDPU, 2004.
 21. Ishmuhammedov R.J. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari /O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalari o'qituvchilarining malakasini oshirish va qayta tayyorlash fakulteti tinglovchilari, akademik litsey va kasb-hunar kollejlari o'qituvchilari uchun uslubiy tavsiyalar. -T.: TDPU, 2004.

22. Ishmuxammedov R.J. «Innovatsion texnologiyalar yordamida o'qitish samaradorligini oshirish yo'llari. -T.: 2000.
23. Jo'rayev R., Isaeva G. O'quv jarayonida talabalarning mustaqil ishlarini tutgan o'rni.//Xalq ta'limi, 2004 yil 4-son.
24. Karimova V.M. va boshqalar. Psixologiya. -T.: 2000.
25. Mamarajabov Sh. Fanlararo bog'lanish asosida seminar mashg'ulotlarini tashkil etish// TA'LIM TEXNOLOGIYALARI, 2006 yil. 2-son.
26. Maria Rosa, Alberto Amaral. Quality in Assurance in Higher Education. Contemporary Debates. England, Hampshire, 2014.
27. Mavlonova R., To'raeva O., Xoliqberdiev Q. Pedagogika. Darslik. -T.: "O'qituvchi", 2001.
28. Mahriddinova M. Zamonaviy ma'ruza va unga qo'yiladigan talablar. //UZLUKSIZ TA'LIM, 2007 yil 6-son.
29. Mirzajanov D. Seminar-praktikum shaklida dars mashg'ulotlarini loyihalash // TA'LIM TEXNOLOGIYALARI, 2006 yil. 4-son.
30. Misty E Vermaat, Susan L Sebok, Steven M Freund. Discovering Computers (C)2016 (2016 edition). Textbook.USA, 2016.
31. Musurmonova O.M., Yo'ldosheva S.M., Xoshimova M.K. Kasbiy malaka va pedagogik mahorat. -T.: 2009.
32. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. -Qarshi.: Nasaf, 2000.
32. Og'ayev S. Yangi pedagogik texnologiya-hayotiy ehtiyoj. «Xalq ta'limi» jurnali, 2001, №3, 69-71 b.
33. Olimov Q.T. Pedagogik texnologiyalar. -T.: "Fan va texnologiyalar" nashriyoti, 2011. -275 b.
34. Ro'ziyeva D., Usmonboyeva M., Holiqova Z. Interfaol metodlar: mohiyati va qo'llanilishi / Metod.qo'll. -T.: Nizomiy nomli DTPU, 2013. -115 b.
35. Saidaxmedov N.S. Yangi pedagogik texnologiyalar -T: Moliya nashr., 2003.

36. Sayfurov D. Malaka oshirish tizimida masofaviy ta'limni tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari // Kasb-hunar ta'limi j. -T.: 2002. - №5-6. -28-29-b.
37. Sayfurov D. Masofadan o'qitish tizimining shakllanishi va rivojlanishi // Kasb-hunar ta'limi j. -T.: 2004. - №6. - 16-20-b.
38. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar-ning tadbqiqiy asoslari. -T.: 2006. -260 b.
39. Xo'jaev N.X., Xodiev B.Yu., Baubekova G.D., Tilabova N.T. Yangi pedagogik texnologiyalar. O'quv qo'llanma. - T.: Fan, 2002.
40. Yo'ldoshev J. G'. Hasanov S. Pedagogik texnologiyalar. - T.: "IQTISOD-MOLIYA", 2009 y.
41. Yo'ldoshev J. G'. Xorijda ta'lim -T.: "Sharq", 1995 y.
42. Yo'ldoshev J.G'.Yangi pedagogik texnologiya yo'nalishlari, muammolari, yechimlari.«Xalq ta'limi» jurnali, 1999, №4, 4-12 b.
43. Yo'ldoshev J.G'., Usmonov S. Ilg'or pedagogik texnologiyalar. -T.: O'qituvchi, 2004.
44. Ziyomuhammadov B., Abdullayeva Sh. Ilg'or pedagogik texnologiya: Nazariya va amaliyot «Ma'naviyat asoslari» darsi asosida ishlangan uslubiy qo'llanma. -T.: Abu Ali ibn Sino nomidagi tibbiyot nashriyoti, 2001.
45. Zufarova M.E. Pedagogik psixologiya. -T.: "Fan va texnologiya", 2008.
46. Современные образовательные технологии: учебное пособие/под ред. N.V. Bordovskoy. -M.: KNORUS, 2010.

Internet ma'lumotlari

1. www.press_service.uz
2. www.gov.uz
3. www.infocom.uz
4. <http://www.bank.uz/uz/publislVdoc>.
5. www.press_uz.info
6. www.ziyonet.uz

7. www.edu.uz
8. www.pedagog.uz
9. www.tdpu.uz

Z.F. SHAROPOVA, M.A. ZUPAROV
M.S. MAMIYEV, A.N. ALLAYAROV

MAXSUS FANLARNI O'QITISH MEDOTIKASI

(magistratura talabalari uchun o'quv qo'llanma)

Muharrir: – I.T. Nishanbayeva

Musahhih: – M.X. Mustafayeva

Kompyuterda
sahifalovchi: – M.F. Fozilov

Nashriylik faoliyatini boshlagani haqida vakolatli
davlat organini xabardor qilgani to'g'risida

TASDIQNOMA

№ 3991

2021 yil 30 oktabrda bosishga ruxsat etildi

Bichimi 60x84, 1/16. Times New Roman garniturasida.

Ofset bosma. Shartli bosma tobog'i 6, nashr bosma tobog'i 6.

Adadi 30 nusxada. 33-sonli buyurtma

"Shafolat nur fayz" Toshkent shahar,

Uchtepa tumani, maxorat-71

"Shafolat nur fayz" MChJ bosmaxonasida chop etildi.

Toshkent shahar, Olmazor tumani, Nodira-19

Telefon +99899 993-83-36

ISBN 978-9943-7603-0-1

